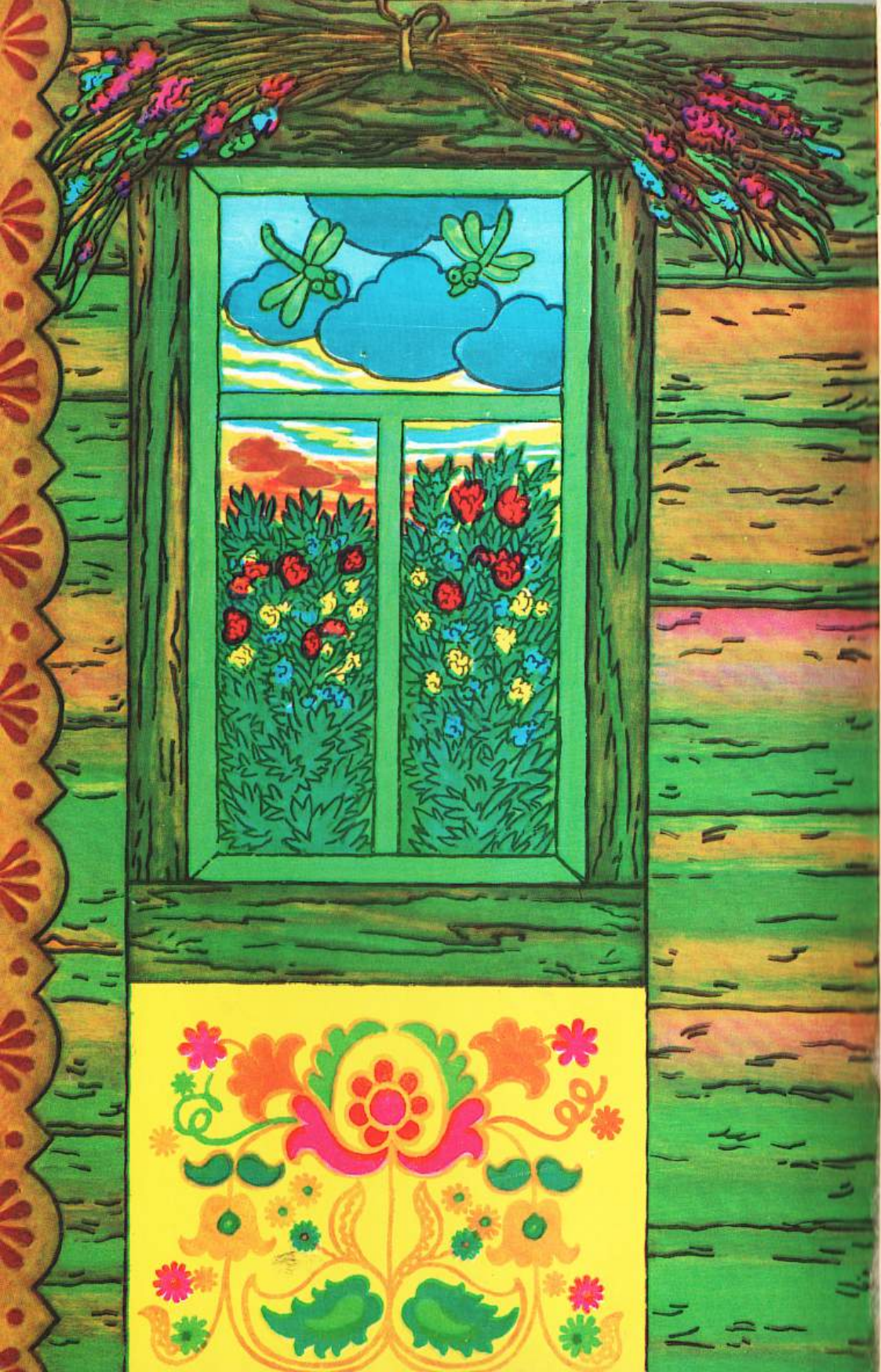
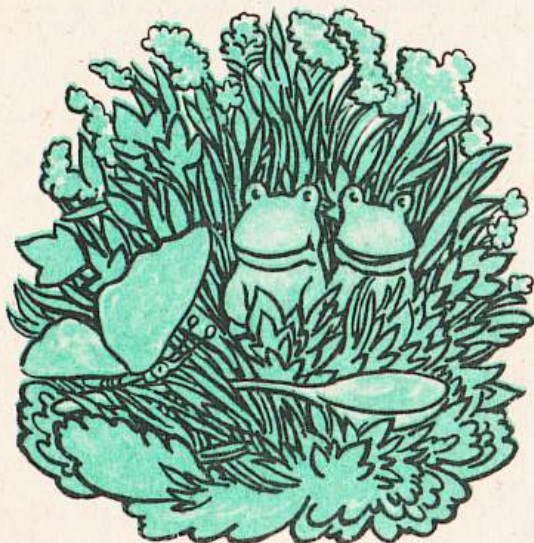

Алтын кашык

Алпын кашык

Такмаklar
санамышлар
уеннар

КАЗАН
ТАТАРСТАН КИТАП НӘШРИЯТЫ
1996

ББК 82.3(Р-Тат)
А55

Рәссамы *Фердинанд Кадыйров*
Жыючы һәм төзүче *Рәшит Ягъфәров*
Мөхәррирләре *Бикә Рәхимова,*
Галимжан Гыйльманов

Алтын кашык. Такмаклар, санамышлар, такмазалар, уен-
А55 нар /Жыючы һәм төзүче Рәшит Ягъфәров.—Казан: Татар. кит.
нәшр., 1996.—111 бит.

ISBN 5—298—00501—2

А $\frac{4803560204-92}{M132(03)-96}$ 110—94

ББК 82.3(Р-Тат)

ISBN 5—298—00501—2

© Татарстан китап нәшрияты, 1996

Тылсым дөньясына чакырам

Камил исемле дустым бар иде. Их, күңелле дә иде инде аның белән йөрүләре. Үзенәң артык көче дә юк, мин аны сыңар кул белән дә бөгеп салам. Ә сүзгә, тел ягына килгәндә! Ачуын куерттыңмы, үзенә бер такмак чыгара да куя, ә авыл малайларына житә кала, еллар буге шул такмакны "чәйнәп", жаныңны игиләр...

Без аның белән, күршеләр булганга, гел бергә йөрибез, бергә уйныйбыз... Жәй көннәрендә эти-әниләр кырга эшкә китә, ә безгә каз бәбкәләре карарга кушып калдыралар иде. Каз бәбкәләре белән су буена төшөп китәбез дә көн буге шунда мәш киләбез. Бәбкәләр суда йөзә, кечкенә генә томшыклары белән чирәм өзгәләп маташкан булалар, ә без... уйныйбыз. Су безнеке, агачлар безнеке, яшел хәтфәдәй чирәмнәр, бөтен табигать безнеке! Рәхәтләнәбез генә!

Менә һавада тилгән әйләнәп йөри башлый. Беләбез инде, юньлегә түгел бу, бәбкәләрне сагалый. Камил шул арада бер таяк эләктереп ала да болгый-болгый тилгәнгә кычкыра:

Тилгән, тилгән,
Бәбкә алырга килгән...
Бер канатын көйдергән, көйдергән.
Бер күзенә яфрак, яфрак,
Бер күзенә туфрак, туфрак...
Көш-ш-у!

Шулай диюе була, теге тилгән, Камилнең сүзен ишеткән күк, бу тирәдән китеп тә бара.

Ул арада Камил су читендәге карлыган куаклары ара-

сына кереп китә. Бераздан мине дә чакыра. "Әкәм-төкәм таптым, кил әле, кызык итәбез",—ди. Йөгереп барам. Ул чыбык очын авызында чылатып ала, да, әкәм-төкәмгә төкерек бирә, үзе такмак әйтә башлый:

Әкәм-төкәм, мөгезеңне чыгар,
Сөтле сыер бирермен.
Сөтле сыер яратмасаң,
Ак төкерек бирермен...

Әкәм төкәм бераздан кыймылдый башлый, аннан акырын гына мөгезләрен чыгара. Минем күз маңгайга менә. Тылсым бит бу!

— Камил, әллә син аларның телен беләсеңме?

— Ник белмәскә,— ди Камил, бер дә исе китмиçә генә,— менә тыңла.

Һәм сандугач булып сайрап та жиберә. Сызгырмый да югыйсә, ниндидер аңлашылмаган, ят сүзләр тезмәсе сөйли, ә шулай да сандугач сайравына бик охшый аның бу сөйләшүе.

Куак арасында шулай төрле кызыклар ясап йөрибез дә, эссе булып китсә, елгага чумабыз. Чумабыз дип... Мин үзем юньләп чума белмим, ничек кирәк алай, ботаклы агачсыман, "лачтырып" барам да төшәм инде, ә Камил алай итми. Ул жайлап кына басма өстенә кереп басар, кулларын алга сузып:

Исәнлегем-саулыгым,
Тазалыгым-байлыгым,—

дип кычкырып, аннан соң гына чуртан балыгысыман чумып китәр. Судан чыгуыбыз була, Камил, колагын учы белән каплап, әллә нинди такмаклар әйтә-әйтә, бер аягында сикергәләргә тотына.

— Нишлисең, Камил? — дим,— Нигә кәжә тәкәсе кебек сикергәлисең?

— Колагым белән сөйләшәм,— ди.

Үзе көлә. Соңыннан әйтте ул: шулай такмалый-такмакый колагына тулган суны чыгара икән.

Аннан без комга кызынырга ятабыз да китә төрле әкиятләр, такмак-такмазалар әйтү. Мин, Камилне алдамакчы булып, үзем белгән бердәнбер алдавыч әкиятне сөйли башлыйм:

— Борын-борын заманда булган бер кеше. Ул тау башына йорт салган... — дип, ык-мык итеп торган арада, ул элөп алып та китә:

— Агачтан-таштан, тагын сөйлим баштан, дип әйтмәкче буласың инде, яңаны сөйлә, көн саен бер әкиятне такылдама, яме, эч пошырып.

— Яңасын да беләм, — дигән буламын мин юри генә. Үзем чуртым да белмим инде, сер бирмәс өчен генә әйтәм.

— Әй, син белгәнне — мин киптереп элгән, — ди дә Камил китә сөйләп, китә сөйләп...

Яшел суганны ашарга кергән кәжә-мәкәржәләр, табак-савыт төяп юлга чыккан Давытлар турында дисеңме? Нинди генә кызык такмак-такмазалар, көлдергеч хикәятләр белми бу Камил. Ул сөйли дә сөйли, минем көлә-көлә эчләрем ташка әйләнә, авызымны жыеп алалмыйм, буыннарым бетә дә ятам шунда комда тәгәрәп. Алай мин буынсыз булып көлә башласам, Камил, тел көрмәвечләр әйттереп, аңга китерә иде. Яшерен-батырын түгел, мин "р" хәрефен әйтә алмый идем. Ә ул, үч иткәндәй, "кара, кара, кара карга карга карый" дигәнне әйтергә куша. Мин андый вакытта көлүдән туктыйм, әлбәттә. Сизеп торам, хәзер Камилнең чираты... Нишлисең, шул жөмләне кабатлыйм:

— Кала, кала, кала калга калга калый...

Шулай дип әйтүем була, Камил эчен тотып тәгәрәп тә китә. Шул мизгелдә безнең каз бәбкәләре йөргән жирдән бер карга күтәрелеп очып киткәнән күрөп калдым. Сикереп торып, бөтен көчемә:

— Кара, кара, карга!!! — дип кычкырдым. Камил дә, көлүеннән туктап, сикереп торды, гажәпләнде бу.

— Карале, "р" не әйтергә өйрәндән бит тәки.

Шулай итеп, мин һич көтмэгәндә "р" авазын әйтергә өйрәндем. Тик шунысы гына кәефне җибәрде, төркемдә бер каз бәбкәсе юк иде инде...

Без, каз бәбкәләрен җыябыз да, күңелсезләнеп кенә өйгә юл тотабыз. Әнигә ни дип әйтербез?.. Кайттык, әллә ни ачуланмады, "р" авазы турында сүз чыккач, көлеп тә куйды әле.

Аннан-моннан гына капкалап алабыз да урамга йөгәрәбез. Анда безне әкәмәт кызыклы уеннар көтә. "Качышлы", "Кул өзешле", "Чүрәкәйле", төрле туп уеннары — санап кына бетерерлекмени аларны!

Камил бу уеннарда да башлап йөрүче инде. Ул гел "атаман" була. Гөрләүче сайлаганда әйтелә торган санамышларны да ул дөнья кадәр белә. "Әлчи-бәлчи" дигәннәрен дә, "Алатыр-болатыр, тау ягыннан таң атыр" дигәннәрен дә ... Хисапсыз инде анда санамышлар...

Балачакларыбыз — "саламнан киртә каерып, чикерткә җиккән чаклар" — еракта калды инде.

Әмма мин балачактан китә алмадым, гомерлеккә "сакаллы сабый" булып калдым. "Алай мөмкинмени?" — диярсез. Мөмкин икән. Сәре шунда: Камил дуслым сөйләгән такмакларга, әкәмәт кызыклы әкиятләргә кызыгып йөрүем юкка гына булмаган икән: еллар үткәч мин фольклорчы булдым.

Ишеткәнегез бардыр инде "фольклор"* сүзен. Халык телендә сөйләнеп, җырланып йөри торган әсәрләрне фольклор әсәрләре диләр. Ә ул әсәрләрне халыктан җыючы һәм өйрәнүчеләрне "фольклорчылар" дип атыйлар.

Мин инде халык телендәге шул хикмәтле әсәрләрне җыя-җыя, татар халкы яшәгән күп төбәкләрне: Идел һәм Урал буйларын йөрөп чыктым, Себер авылларында булдым. Һәркайда яшьлек дуслым Камил шикелле "теленә шайтан төкергән" кешеләр очрап торды. Без алардан язып

* Фольк (немецчә)—халык.

алган әсәрләрне "Татар халык ижаты" дигән китапларда бастырып бардык. Ләкин халык гел ижәтә бит ул, хикмәтле әкиятләрне, бәет-мөнәҗәтләрне, такмак-такма-зарларны чыгарып кына тора, җыеп кына өлгер. Бәлки сез яшәгән төбәкләрдә дә дуслым Камил шикелле кешеләр бардыр. Бәлки әле эти-әниләрегез, әби-бабайларыгыз, күршеләрегез, авылдашларыгыз арасында халык ижатын күп белә торган кешеләр булыр?

Әйдәгез, без бу әсәрләрне җыю эшен дәвам итик, аларны матбугатта да бастырыйк!

Бу эшнә менә ничек оештырып була, яшь дуслар: сез ул әсәрләрне яраткан газет-журналларыгыз "Ялкын", "Сабантуй", "Салават күпере"нә язып җибәрегез. Ә без, анда эшләүче апа-абыйларыгыз белән килешеп, әсәрләрегезне шунда бастырырбыз һәм сезнең язмаларыгызны фольклор әсәрләре саклана торган махсус фәнни архивка тапшырырбыз. Шулай итеп сез дә һәвәскәр фольклорчы булып китәрсез. Белмәссең, кайберләрегез һәвәскәр генә түгел, ә чын фольклорчы булып китәр әле.

Шуны искәртим: әсәрләр язып алынган кешенең тулы исем-фамилиясе, туган елы, адресы күрсәтелсен. Алар турында тәфсиллерәк язсагыз тагын да әйбәтрәк булыр. Әлбәттә инде, үзегез турында да язарга онытмагыз.

Ә хәзер мин сезне, дуслар, балачакның тылсымлы дөньясына чакырам. Рәхим итегез.

Рәшит Ягъфәров, фольклорчы.

Яңгыр, яу, кояш, чык!

(Эндәшләр)

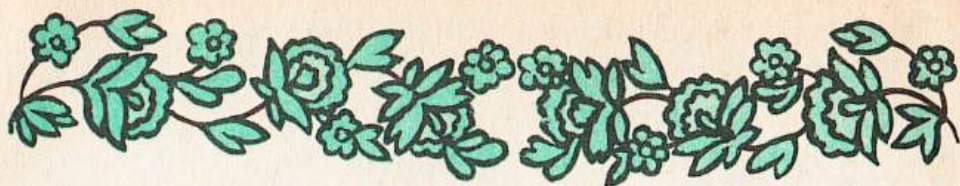
Алтын кашык базарда

Яңгыр, яу, яу,
Иләктән, чиләктән,
Пәрәмәчтән, коймактан,
Арыштан, бодайдан,
Без сорыйбыз Ходайдан.
Бир, Алла, бир, Алла,
Биргәнеңне кире алма.
Яңгыр яу, яу, яу,
Сыерларда сөт булсын,
Хайваннар да тук булсын.
Игеннәрнең башлары
Ач булмасын, тук булсын.
Яңгыр яу, яу, яу,
Елга аксын юллардан.
Ташып чыксын ярлардан.
Матур яңгыр соңында,
Хуш ис чыксын кырлардан.
Яңгыр яу, яу, яу,
Бакчаларда алмагач
Корый яңгыр яумагач.

Бакчалардан ни файда,
Алма пешеп тормагач,
Яңгыр яу, яу, яу!
Игеннән дә күп булсын,
Сыерлар да тук булсын—
Безгә катык, сөт булсын,
Яңгыр яу, яу, яу!
Ашлык уңсын ызанда,
Ботка пешсен казанда;
Алтын кашык базарда,
Көмеш кашык болытта.
Нык яварга онытма!

Кояш, чык!

Эт кояшы, ары кит,
Тәти кояш, бире кил!
Тәти кашык бирермен,
Майлы ботка бирермен.
Әти китте базарга
Тәти кашык алырга,
Әни чыкты абзарга
Сыер сөтен саварга.
Эт кояшы, кит, кит!
Тәти кояш, кил, кил!
Тәти кашык базарда,
Майлы ботка казанда.
Әти кайткач базардан,
Ботка төшәр казаннан.

Тук, тук, тукран

(Әйтенүләр)

Тилгән

Тилгән, тилгән
Бәбкә күрсә тилергән,
Бер бәбкәне алалмыйча,
Көне бue тилмергән.
Тилгән, тилгән,
Агач башын көйдергән,
Бер канатын каерган,
Бер канатын кыйдырган,
Балаларын-чагаларын
Хәер эстәп туйдырган.
Атаң сиңа ни дигән?
Бәбкә урлама, дигән.
Бер күзеңә яфрак,
Бер күзеңә туфрак.
Көш-шүү!
Тилгән, тилгән
Чеби урларга килгән.
Бер аягы камырдан,
Бер аягы тимердән.

Көш, карак, көш, карак,
Торабыз һәрчак карап.
Тилгән, тилгән,
Атаң-анаң үлгән.
Үзең ятим калган,
Бер аягың богаудан,
Бер аягың тышаудан.
Көш, көш, көш!

Тилгән, тилгән
Бәбкә алырга килгән.
Алалмаган, буш киткән,
Бер күзенә инә,
Бер күзенә төймә!

Тилгән, тилгән
Канат очын көйдергән.
Бер күзеңә ук,
Бер күзеңә ут—
Сиңа бер бәбкә дә юк.
Көш!

Карга

Карга әйтә: "Кар, кар,
Жирдә чеби бар, бар.
Берсен алып китәр идем,
Сакчылары бар, бар".
Карга каркылдык,
Сиңа чеби юк,
Көш, көш!

Карга әйтә: "Кар-кар,
Мичтә бөлеш бар, бар,
Мичтән бөлеш алыр идем,
Өйдә кунак бар, бар".

Карга әйтә: "Кар, кар!
Тиздән эреп бетә кар,
Канатымда хатым бар,
Буең житсә, тартып ал".

Карык-карык карга таз,
Хатының үлгән былтыр яз,
Каенсарда казан ас,
Балаларың һаман ач,
Казан асмый ярамас.

Саескан

Саескан, саескан
Бүрәнәгә ябышкан.
Бер аягы тимердән,
Бер аягы камырдан,
Шу, шу!

Тукран

Тук-тук, тукран
Тугыз имән чукуган,
Унынчысын чукуганда
Егылып төшкән, чукуган!

Тук-тук, тукран,
Тугыз имән чукуган,
Алпавытка тотылган,
Кызын биреп котылган.

"Тук-тук, тукран,
Тукулдатып утырам,
Мичтә бәләш пешәме?—
Шуны көтеп утырам."

"Тук-тук, тукран,
Тукулдатып утырам,
Агачтагы кортларның
Барсын чүпләп бетерәм!"

Ябалак

Ябалак, ябалак,
Йөрмә чеби сагалап.
Чебиемне бирмәм,
Күземә күренмә, көш!

Сьерчык

Сьерчык, сьерчык,
Күк ыштаның киеп чык;
Үзеңнеке булмаса,
Атаңныкын киеп чык;
Атаңныкы булмаса,
Анаңныкын киеп чык;
Анаңныкы булмаса,
Бабаңныкын киеп чык...

Камка

Кам, кам, камка, кач,
Киявең килде, ишек ач;
Сары туныңны ки дә
Мич астына кер дә кач.
Сәрбикамал, оч, оч,
Атаң килә артлата,
Чыбыркысын шартлата.
Әниен күлмәк алган,
Песи киеп туздырган.
Сәрбикамал, оч, оч!

Әкәм-төкәм

Әкәм-төкәм, мөгеzeң чыгар,
Сөтле сыер бирермен,
Сөтле сыер яратмасаң,
Ак төкерек бирермен,
Ак төкерек яратмасаң,
Мөгеzeңә чыбык бирермен.
(Шулай дип балалар аның
мөгезен чыгарталар.)

Балык тотканда

Кап, кап, кармагым,
Капчык төбен кармадым.
Капчык төбен кармаганда
Былчыраттым бармагым.

Чирт, чирт, чирттермә бирәм,
Батыр, батыр, батыргыч бирәм,
Элэк, элэк, элэктермә бирәм,
Кап, кап, каптырма бирәм.

Чиерт, чиерт, чиертмә бирәм,
Тарт, тарт, тартма бирәм.
Ала чык, бала чык,
Бер балыкны тарт та чык.

Алабуга — би балык
Яр буенда ятадыр.
Ярты суалчан өчен
Миңа башын сатадыр.

Суга чумганда

Аруым, аруым,
Авызым тулды даруым,
Арулыгым, пакълегем,
Исэнлегем, саулыгым,
Тән керемне суга салдым,
Үзем судан пакъ калдым.

Исэнлеккә — саулыкка,
Тазалыкка — байлыкка.
Бакаларга ярлыкка,
Үзебезгә байлыкка.

Арулыгым, барулыгым,
Исэнлегем, саулыгым.
Пәригә — яулыгым,
Үземә — саулыгым.

Су коенып чыкканда

Авырлыгым ташка,
Жиңеллегем үземә.
Су анасы, сукранма,
Сиңа — яулык,
Миңа — саулык.

Тфү, тфү, әкендем,
Әкенмәдем, тәкендем.
Авырлыгым — ташка,
Жиңеллегем — үземә.
Пәригә — яулык,
Үземә — саулык.

Жиләккә барганда

Тулыр микән, тулмас микән,
Тулса, түгелмәс микән?

Әбәләмә, түбәләмә,
Тулсаң, тулып кит,
Тулмасаң, чукунып кит.
(Жиләккә барганда шулай дип,
савытны юл буйлап тәгәрәтеп
жибәрәләр.)

Жиләк жыйганда

Жиләк жыям, как коям,
Дәү әнигә бүләккә.
Монда жиләк күп икән,
Аю-бүре юк икән.

Әлебтер бе, битер бе

(Иярмешләр)

Әлебтер бе, битер бе,
Мич астында өтерге,
Өтергесен алым дисәм,
Маңгаема төртелде.
Әбиләргә барган идем,
Эте куып китерде,
Әле ярый, этләрен
Кәжә сөзеп үтерде.
Әлепсен бә, бисен бә,
Сиңа шайтан тисен лә!
Әлеп, би, ти, си,
Мулла кызы Гөлфи.
Иң кечесе Зөһрә
Коймак урлап йөгерә.

Әлебтер бе, битер бе,
Сәке астында өтерге.
Майга манып куйган идем,
Тычкан ашап бетерде.

Әлеп, би, ти, си, жом, хи,
Әнә бара бер песи.
Коерыгын төйнәгән,
Балаларын төягән.

Коерыгы чишелгән,
Балалары ишелгән.

Әлеп, би, ти, си,
Әнә бара бер песи.
Ул — абыстай төлкесе,
Безгә уен-көлкесе.
Гаен, гоен, фи, кап,
Мич астына тотып яп!
Укый белеп булмады,
— Укы! — диеп кыйнады.
Әле дә яхшы — сукмады,
Кыртыш белән тукмады.
Әле түгел яшь чакта,
Абыстайда почмакта
Куырдык без борчак та
Таба белән учакта.

Аллаһөммә инни,
Безгә кунак килми,
Килсә китә белми,
Күчтәнәчен бирми;
Күчтәнәчен сорасаң —
Аршын белән кыйный,
Түр башында утыра,
Ни куйсаң да тутыра.
Кәлимәтен, тайбәтен,
Остабикә бай хатын,
Он сата да тоз сата,
Акча жыеп тик ята.
Әгүзебисмилла,
Тор, бәбкәм Хөснулла.
Жиңгәң коймак пешергән,
Абзаң ашап бетергән.

Барып кердем Хәйдәргә

(Үртәвечләр)

Барып кердем Хәйдәргә,
Башын тыккан әйрәнгә.
Башын алгач әйрәннән,
Куркып киттем Хәйдәрдән.
Барган идем Якупка,
Башын тыккан катыкка.
Башын алгач катыктан,
Куркып киттем Якуптан.
Барып кердем Ногманга,
Башын тыккан комганга.
Башын алгач комганнан,
Куркып киттем Ногманнан.
Барып кердем Гатага,
Башын тыккан катага,
Башын алгач катадан,
Куркып киттем Гатадан.
Барып кердем Хаматка,
Башын тыккан табакка.
Башын алгач табактан,
Чыгып качтым Хаматтан.
Килеп кердем Әпешкә,
Башын тыккан бәлешкә.
Башын алгач бәлештән
Куркып киттем Әпештән.

Барып кердем Сабирга.
Башын тыккан сабынга.
Башын алгач сабыннан,
Куркып киттем Сабирдан.
Барган идем Эндэргә,
Башын тыккан мендэргә.
Башын алгач мендәрдән,
Куркып киттем Эндәрдән.
Эй, Хисамый, Хисамый,
Авызың сүздән бушамый.
Аз сөйләш тә, күп эшлә —
Эшләмәгән ашамый.
Шакир, Шакир — шамакай,
Түбәтәең туң калай.
Туның кәжә тиресе,
Үзең дөнья киресе.
Әллүкәй, бәллүкәй,
Шакир һаман бәләкәй,
Бармак белән тисәң дә,
Өткәсенә әләкләй.

Тәмәкече,
Миннән кече,
Уша башы хәерче.

Тәмәкәсен кабызган,
Селәгәен агызган,
Тәмәкәсе түгелгән,
Жылый-жылый йөгөргән.
Тәмәкече, тәмәкече,
Нинди мескен, күрче:
Йөзе агарган,
Күзе акайган;
Урамнан бара,
Үзе йөткерә,

Атлаган саен
Үзе төкерә.

Тәмәкече,
Миннән кече,
Алабута күмәче.

Аңкыш, мыңкыш,
Тәмәкече тыңкыш.
Ятыр жирең ләүкә башы,
Баш астыңа мунча ташы,
Көлдән күмер актарган,
Миче төтен кайтарган.

Сапый, Сапый — сапкан,
Иске тунын саткан,
Тәмәкегә тиенгән,
Урап-урап капкан,
Көн утырып тарткан,
Төн утырып тарткан,
Иртән барып карасалар,
Кәкерәеп каткан.

Котырган, котырган,
Төнлә торып утырган.
Бер бәләше пешмәй калган,
Шуны көтеп утырган.

Тиле, тиле, тилергән,
Сиксән ипи кимергән.
Калганын эткә биргән,
Актыктан елап йөргән.

Юләр, юләр,
Егылып үләр,
Песи казыр,
Эт күмәр.

Сакау салма пешергән,
Биш таракан төшергән.
Биш тараканны алам дип,
Биш бармагын пешергән.

Йокы чүлмәге,
Сасып беткән күлмәге.
— Әйдә эшкә барыйк! — дисәң,
Ишек артына кача.
И-ха-ха-ха да ми-ха-ха,
Менә кызык, ичмаса.

Елак, елак,
Елкын таяк,
Чуклы балак,
Чепи күз!

Иртән торып тышка чыksam

(Такмаклар)

Үгез сука сукалый,
Бозау тырма тырмалый.
Егет булып үскән чакта
Төрле хәлләр булгалый.

Аягымда кызыл яулык,
Башларымда чабата.
Жәйнең эссе көннәрендә
Аягым карга бата.

Алай итәләр аны,
Болай итәләр аны.
Чабатага тычкан жигеп
Гуляйт итәләр аны.

Жәйнең матур көннәрендә
Бодай тарата алмадым;
Күсе жигеп килмәк идем,
Камыт яраталмадым.

Ишегалдым яшел чирәм,
Ашама, ишәк, бирән.
Тавык йоны эрлэгәчтен,
Перчатка бәйләп бирәм.

Биек тауның башларында
Сабан сөрә бер карга;
Агыйделдән су апкайттым
Бастырыклап бер арба.

Иртән торып тышка чыксам,
Этәч менгән киртәгә.
Ундүрт бака җырлап йөри
Армиягә китәргә.

Без авылдан чыгып киттек,
Чабатага төялеп.
Ике бака озатып калды,
Әрекмәнгә сөялеп.

Әнә килә автомобиль,
Төягәннәр алкалар.
Су алырга төшкән идем,
Узышалар бакалар.

Әнә килә автомобиль,
Төягәннәр мунчала.
Мунча ишеген ачкан идем,
Ике пәри кул чаба.

Сары, сары, сап-сары,
Сары пәке саплары.
Сараларга барган идем,
Җырлый икән атлары.

Иртән торып тышка чыксам,
Тараканнар кар көри.
Ә чебеннәр, итек киеп,
Көрәгән җирдә йөри.

Безнең песи бигрәк уңган,
Комганга су тутыра.
Бозавыбыз мич башында
Оек бәйләп утыра.

Кырда балык, суда сарык,
Сьер агач башында.
Ак куяннар очып йөри
Мәчет манарасында.

Ике песи суга бара
Көянтә, чиләк асып.
Ике тычкан карап кала
Капка төбенә басып.

Ике тавык суга бара,
Мамык шәлен ябынып,
Этәч абзый карап кала,
Папирусын кабызып.

Ике тавык бакча казый,
Итәкләрен кыстырып.
Этәч агай трубка тарта,
Күләгәгә утырып.

Иртән торып тышка чыксам,
Сьерлар "шейк" итә.
Ике сарык гармун уйный,
Кәжә чәбәкәй итә.

Иртүк торып тышка чыксам,
Кырмыска утын кисә.
Кәкере каен гармун уйный,
Сьер танцевать итә.

Кызыл тавык суга бара,
Аягында чабата.
Сыер күкәй салган чакны,
Тавык бозаулап ята.

Сикереп төшсәм келәткә,
Ата каз бозаулаган.
Безнең сыер бигрәк уңган,
Унбиш биби чыгарган.

Ике куян очып йөри
Мәчет манарасында.
Ала карга бозаулаган
Капка баганасында.

Әтәч уйный, тавык бии,
Кошлар агач башында.
Ала сыер бозаулаган
Мәчет манарасында.

Иртән торып тышка чыксам,
Сыер буксовать итә.
Кара сарык гармун уйный,
Кәжә танцевать итә.

Иртән торып тышка чыксам,
Кәжә көтү төшерә.
Табаларын кыра-кыра
Әтәч коймак пешерә.

Агыйделнең аръягында
Чатыр-чотыр ут яна.
Песи китте сүндерергә,
Салам төяп бер чана.

Ике тавык жырлап йөри,
Этәч гармун уйната.
Шул тавышка чыдый алмый
Ата каз елап ята.

Иртән торып тышка чыксам,
Сьер сайрый абзарда.
Тавыкларга тоз ялаттым,
Печән салдым казларга.

Чуар тавык суга бара,
Аягында чабата.
Шул вакытта, оялмыйча,
Ата каз йоклап ята.

Әнә килә автомобиль,
Төягәннәр өтерге.
Куначага менгән идем,
Этәч тибеп төшерде.

Әнә килә бер машина,
Бүрек кигән башына.
Күкәйгә дип менгән идем,
Тавык типте башыма.

Мин пычак та кайрый белмим,
Сандугач тешен кайрый.
Алмагачка сарык кунган,
Койрыгын болгап сайрый.

Станцадан станцага
Очып йөри пароход.
Яшел сыер жырлап кайта,
Ну, ямансу шул вакыт.

Тау башына бодай чәчтем,
Тавык чүпләп бетергән.
Кечкенә генә сыер алдым,
Бозау сөзеп үтергән.

Иртә торып тышка чыксам,
Сьерлар кар көриләр.
Ике кәжә, мылтык тотып,
Куян атып йөриләр.

Ике бака парлап килә,
Тальян гармун уйнатып.
Наваларда сыер сайрый,
Безне авыр сулатып.

Ала куян менеп бара
Мәчет башын сырларга;
Ике сарык гармун уйный,
Бозау чыккан жырларга.

Иртә торып тышка чыксам,
Ике тавык су ташый.
Ата казым утын яра,
Әтәч чабата ясый.

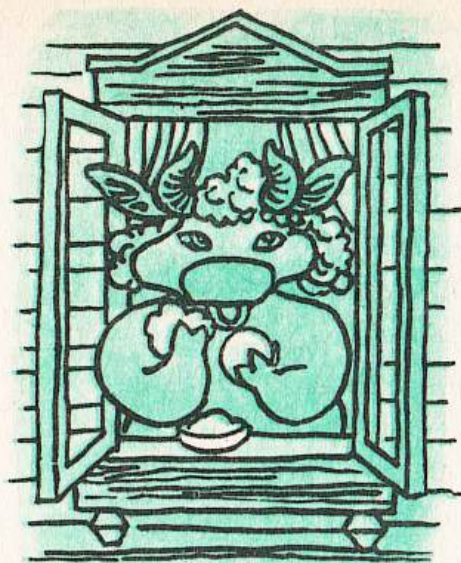
Иртән торып тышка чыksam,
Тараканнар кар көри.
Чикерткэләр, туфли киеп,
Урамда биеп йөри.

Иртән торып тышка чыksam,
Сьер пудра бизәнә.
Миңа да бир дигән идем,
Сәнәк белән кизәнә.

Ике сарык юлга чыккан,
Кулларында чумадан.
Иреннәрен буяганнар,
Ә битләре юмаган.

Безнең сьер эчеп кайтты
Зиләйлүк болыныннан.

Әбиемне тибеп екты
Бозавы ачуыннан.

Дуңғызымны арканладым
Мич башына чирәмгә.
Теге безнең яшел сарык
Йөри читкә китәргә.

Очып бара, очып кайта
Безнең сыер көтүдән.
Сандугачның — мескенкәйнен
Чабатасы тишелгән.

Ике бәлеш очып бара,
Агып бара майлары;
Безнең кәжә моңлы сайрый,
Сайрый торган айлары.

Алтмыш яшьлек тавыгыбыз
Йөз йомыркага утырган.

Безнең кәжә кесәсенә
Вак чикләвек тутырган.

Безнең песи бигрәк уңган,
Табак-савытлар юа.
Чыпчыкларым иртә торып
Көтүләремне куа.

Әтәчләрем суга бара,
Тавыкларым кер уа.
Үзем кортлар чүпләп йөрим,
Сандугач идән юа.

Агыйделнең ботагына
Кара сыер утырган.
Безнең теге яшел сарык
Ун күкәйдән утырган.

Ике чеби алып киткән
Безнең чишмә улагын;
Берсен әтәч тотып алып
Боргалаган колагын.

Ике үрдәк суга бара,
Жем-жем кара кашлары.
Подручком тотынганнар,
Кәкерәйгән башлары.

Ике метр ситсы алдым
Песиәмә күлмәккә,
Ике көн дә тормады,
Төшеп үлдә чүлмәккә.

Ике бака суга бара,
Лап-лап итеп аягын.

Аналары куа чыккан
Кулына тотып таягын.
Иртə торып тышка чыksam,
Сьер чабата кигəн;
Очып бара, очып кайта
Безнең кəжə кəтүдэн.

Су алганда төшөп калды
Сандугачның тəпие.
Үзлəреннəн артта туган
Каргаларның əтие.

Стаканга сьер төшкəн —
Ничек батып үлмəгəн?
Кəтүчесе шунда булган —
Ничек аны күрмəгəн?

Кулымдагы йөзегемнең
Исемнəре генерал.
Йөгереп утын ташый торган
Əтəчебез умирал.

Йөгереп бара, йөгереп кайта,
Безнең кəжə кəтүдэн.
Заданиягə сөт тулмаган —
Тавык кысыр, төртенгəн!

Безнең авыл басуында
Пароход печəн ура.
Су буенда бер комбайн
Балык тотып утыра.

Трактор менгəн читəнгə,
Тыпырчына китəргə.

Бүрәнэләр сикереп торган —
Юл бирмиләр китәргә.

Агыйделнең аръягында
Тракторны суйганнар.
Ите бозылмасын диеп
Тозлап элөп куйганнар.

Ике бака суга бара,
Чылтыратып чулпысын.
Әйбәт кенә бара иде,
Жырым бетте, чукынсын.

Әтәч белән тавык

Әтәч менгән киртәгә,
Кикирикүк итәргә;
Әтәчкә дә хәбәр килгән
Армиягә китәргә.

Әтәч әйтә, бармыйм, ди,
Тавык әйтә, калмыйм, ди,
Син армиягә китсәң,
Бер күкәй дә салмыйм, ди.
Әтәч китте армиягә,
Чабатага утырып.
Тавык мескен карап калды,
Ике күзен тутырып.

Әби белән бабай

Әби, әби, әбәнәк,
Әби миннән тәбәнәк.
Әбиләргә барган идем,
Әби ята тәгәрәп.
Әбекәйне торгыздым,
Утырдык без бергәләп.
Әби сүзеннән көлеп,
Үзем киттем тәгәрәп.
Тәгәри-тәгәри киткәнмен,
Өйгә кайтып житкәнмен.
Гөл савытына менеп,
Шуннан егылып төшкәнмен.

Әби коймак пешерә,
Бабай кабык төшерә.
Сыерлары бакыра,
Бозаулары акыра,
Үгезләре үкерә,
Кәжәләре сикерә,
Дөбер-дөбер, шакы-шоки,
Бабай чыгып йөгерә.

Әби коймак пешерә,
Бабай кабык төшерә.
Мин дә коймак сорасам,
Кабык белән төшерә:
"Көтеп тор,— ди,— пешкәнче,
Табасыннан төшкәнче!"

Әби чэй кайната,
Бабай чэй ярата.
Бабай менгән мич башына —
Патефон уйната.

Әби борчак куыра,
Бабай тешен суыра,
Бабай борчак сораса,
Кашык белән тондыра.

Әби коймак пешерә,
Бабай ашап бетерә,
Тыңламаган малайларның
Артларына төшерә.

Бом-бом, барабан,
Бабай урманга барган.
Әби коймак пешергән,
Песи тартып төшергән,
Тычкан ашап бетергән.

Бабай бара басуга,
Игеннәрен ташырга,
Аты бер дә бармагач,
Бер туктый да, бер суга.
Игененә су үткән,
Череп төбенә киткән.

Бабай өйгә кайтканчы
Кап-караңгы төн житкән.

Әби бәлеш пешергән,
Печәнлектә яшергән.
Кызы барып капкан,
Бабай барып тапкан.

Әби, әби, аха-ха,
Ике аякка бер ката,
Күргән кеше шакката,
Күрмәгәннәр тик ята.

Бабай төшкән кар базга,
Ачы катык ашарга.
Ачы катык кикертә.
Бабай мыегын сикертә.

Кәжә такмаклары

Кәжә кeргән бакчага
Кәбестәне ашарга,
Таяк тотып чыксалар,
Хәзер тора качарга.
Кәжә кeргән бакчага
Ачы суган ашарга.
Ачы суган кикертә,
Түтәл аша сикертә.
Кәжә шилма, мәкәржә,
Йөзе кара мал икән;
Харап иткән бакчаны,
Түтәлләрне көл иткән.
Кәжә, кәжә, мәкәржә,
Кермә минем бакчама,
Утыртырмын чуманга,
Апкитәрмен урманга,
Ашатырмын төлкегә,
Калдырырмын көлкегә.
Кәжә, кәжә, кәжәкәй,
Кермә безнең бакчага,
Кысылырсың бурага,
Кычкырырмын муллага;

Мулла чыгар "ялт" итеп,
Эченә тибәр "шалт" итеп.
Кәжә, кәжә, мәкәржә,
Нигә кердең бакчама?
Алып барырымн судка,
Тоттырымн попка.

Ишегалдым яшел чирәм,
Ашамый кәжә бирән.
Ашамасаң, кәжә бирән,
Сыртыңа берне бирәм.

Кәжә, кәжә, кәжәкәй,
Имиләрең бәләкәй,
Бер стакан сөт бирмисең,
Каһәр суккан нәрсәкәй!

Кәжәкәем, мин сине,
Үз уңаеңа куям:
Бау тагам да муеныңа,
Каенга бәйләп куям.
Тик тор, кәжә, тилермә,
Каен тузын кимермә!

Бие, бие, остарак!

Бие, кызым, бие, кызым,
Берүзеңә бер бәрән;
Бии белеп биёмәсән,
Шырпы кабы дә эрәм.
Әбиёмнең кәжәсе
Бакчада кәбестәдә,
Биёмәгәч, жырламагач,
Син монда нәмәстәгә.
Бие, бие остарак,
Бер аягың кыскарак;
Ике аягың тигез булса,
Биер идең остарак.
Кара тәкә, ак тәкә,
Кайтып килә күк тәкә;
Кеше буй үстергән чакта,
Кайда калдың, бүтәкә?
Бие, бие, бие әйдә,
Билләреңә таянып:
Биёмешләрең килешә,
Биисең сыргаланып.
Жепсез орчык эрлисең,
Әрле-бирле йөрисең;
Бигрәк оста биисең,
Күз тияр дип белмисең.
Ары баскан аягыңны
Бире бассаң ни була?
Бире баскан аягыңны
Кире бассаң ни була?
Аягыңдагы итегең
Әмрикәнский икән,
Сикереп-сикереп биюләрең
Саесканский икән.

Кайда бэлеш, май, коймак,
Анда барсам, мин кунак;
Кайда утау, кайда урак,
Анда барсам, мин чулак...
Тыпыр-тыпыр биегэндэ
Биек үкчэ, күн катам;
Эткэй-энкэй эшкэ кушса,
Анда инде мин чатан.

Барып кердем өенэ,
Бүрек элдем чөөнэ.
Сикереп-сикереп биеп торам
Тараканнар көөнэ.

Прәнниге кибетнеке,
Әни үзебезнеке;
Ничэ төшөп биесәк тә,
Тәпи үзебезнеке.

Борын-борын заманда

(Такмазалар)

Тумаган куян

Борын-борын бер заман,
Анда кемнәр булмаган да
Кемнәр генә тормаган?!
Шулай анда бер малай
Сөрмәгән жир тырмаган.
Шулай тырмалап ятса бу бер заман,
Сөрмәгән жир өстеннән,
Ярмаган яфрак астыннан
Чабып чыкмасмы тумаган бер куян!
Әй, чаба, ди, чатыр-чытыр.
Аны күргән Сәет сукур.
Чатан Кәрим куып житте,
Чулак Сәйфи сугып екты,
Кулсыз Шәрәф тунап алды.
Менә бер заман,
Асмаган казан,
Якмаган ут,
Тотмаган куянын шул казанга салдылар,
Пешерделәр, алдылар,
Ашадылар, туйдылар,

Бер чулак Сәйфи генә туймады,
Әле дә булса хатыны белән шуның сөяген ки-
мерәләр, ди.
Ул мәжлестә мин дә булдым,
Кичә бардым, өченче көн кайттым,
Сиңа күчтәнәч итеп шул куянның ботын алып
кайткан идем,
Кесәм тишек икән, төшеп калган.

Өч үрдәк

Борын-борын заманнарда бер кеше булган,
Яланаякка балта кигән, ди.
Билбавына өч чаңгы кыстырган.
Урманга барган да юкә янында таш каезларга
тотынган.
Анда бар икән, ди, өч үрдәк,
Ул үрдәктә күлләр йөзеп йөргән.
Бу кеше аны күргән.
Өч таяк кисеп алып аткан,
Берсе барып житмәгән,
Берсе үтеп киткән,
Берсе үрдәкләргә тигән, ди.
Үрдәкләр бик каты курыккан:
Берсе алды белән,
Берсе аркасы белән очкан,
Берсе арты белән күлгә чумган,
Күл очып киткән дә
Агач башына кунган, ди.

Өч угыл

Бер анадан ике угыл тудык,
Үлә-үлә өчкә калдык.
Жиде көндә житлектек,
Сигезенче көндә сикереп төштек.
Өч ага-эне киңәш иттек
Сәфәр чыгарга.
Барадыр идек, барадыр идек...
Очрады өчебезгә өч елга:
Икесе сусыз, берсе коры.
Менә чыгып китәргә юк хәйлә,
Аннан киттек туры,
Тишек чуманга утырып кичтек,
Иске бияләй белән су да эчтек.
Барадыр идек, барадыр идек...
Очрады өчебезгә өч балык:
Икесе үлгән, берсе жансыз.
Утсыз-сусыз пешердек тә ашадык.
Икебез туймадык, беребез ач калды.
Сугыша-сугыша үлмичә чак калдык.

Безнең бабай

Безнең бабай бай иде,
Йөз умартасы бар иде;
Туксан тугызы буш иде,
Берсе гел кортсыз иде.

Бар иде яшь чаклар

Бар иде безнең яшь чаклар,
Кесә тулы борчаклар,
Саламнан тәртә каерып,
Чикерткә җиккән чаклар.

Бар иде яшь чаклар,
Кесә тулы борчаклар;
Чабатага бака җигеп,
Салам тарттырып йөргән чаклар.

Эх, бар иде шәп чаклар,
Кесә тулы борчаклар.
Иске таска песи җигеп,
Кунакка йөргән чаклар.

Бар иде яшь чаклар,
Билдә чыра пычаклар.
Агач атта чапкан чаклар,
Кесә тулы борчаклар.

Әпән-төпән китереп,
Тәкә-мөкә җиктереп,
Ач тамакны кикертеп,
Йөри идек җимертеп.

Бардым базарга...

Уйладым базарга барырга,
Юк бит ат жигеп чыгарга.
Таптым бер бэлэкэй генә кабык чана,
Жиктем чикерткә,
Суккан саен артын сикертә,
Аптырагач, алдым тугарып.
Жиктем тавык,
Капканы гына чыккан идем,
Киттем авып.
Шулай итеп бара-бара життем базарга,
Тавык белән утырып ашадык,
Азрак кычкырышып та алдык.
Барып життем базарга,
Алдым бер кисмәк,
Төбе юк, ни хикмәт.
Алдым бер капчык ярма,
Тэгәрмәче юк арба.
Арба белән ярманы чанага салдым да
Чыгып киттем юлга.
Барам юлда,
Килеп життем бер тауга,
Менә кирәк булса сиңа гауга:
Тавык менми бит тауга.
Чана китте артка,
Мин очып төштем ярга,
Өстемә төште лап итеп
Тэгәрмәче юк арба.
Исән калып анысыннан
Чыгам арба астыннан.
Арбасын арба,
Карасам, анда
Ярылган да капчык,

Түгелгән ярма,
Ул житми.
Карасам ипләп,
Таралган кисмәк.
Тотындым аны сипләргә.
Ятсам сипләп,
Менә сиңа тагын бер хикмәт:
Теге түгелгән ярма,
Аңа жыелган карга.
Мин кисмәкне сипләгәнче
Чүпләде китте бар да.
Алар калды анда,
Мин киттем алга.
Кердем авылга,
Чыдап булмый давилга.
Кердем урамга,
Чыдар хәл юк буранга.
Атым ябык,
Чанам кабык,
Дилбегәм салам,
Үзем төшәм дә калам, төшәм
дә калам,
Үзем төшәм дә калам, төшәм
дә калам,
Аптырадым бит тәмам.

Әби битен юмаган...

— Әптчи, чумадан,
Әби битен юмаган.
Әби битен юар иде,
Комганда су булмаган.
Комганда су булыр иде,
Кызы суга бармаган.
Кызы суга барыр иде,
Көянтәсе булмаган.
Көянтәсе булыр иде,
Әтисе ясамаган.
Әтисе ясар иде дә,
Агачлары булмаган.
Агачлары булыр иде,
Лесник агач бирмәгән.
Лесник агач бирер иде,
Акчалары булмаган.
Шуның өчен әбекәй
Битен юмый башлаган.

"Сагынычлы" хат

Сагынычлы хат башы,
Иске мунча ташы,
Карт кәжә башы,
Сезки гыйззәтле,
Кәкре аяклы,
Култык таяклы
Дустым — жан кисәгем,
Бездән сезләргә,

Чепи күзлэргә,
Тавык башларга,
Суганлап, борычлап,
Исмәгән жылләр аша,
(Азыгың булмаса, үлгән бака аша)
Мич башындагы тараканнар,
Стена ярыгындагы кандалалар санынча,
Чабатага тычкан җигеп,
Сәламнәр төяп җибәрәм.
Ярый, бетте инде сәламнәр,
Язар вакыт җитте хатлар.
Үземнең хәлгә килгәндә,
Исән-сау яшәп торам,
Көнгә биш-алты ипи орам,
Эшләрем авыр, тик торудан бушамыйм.
Үткәндә-барганда безгә дә килегез,
Килгәндә юлда үлегез.
Ну, сагындым, инде сине, зәһәр үрдәгем,
Мич башындагы камыр чүлмәгем!
Күрсәм үзенне,
Бер сөяр идем,
Җай туры килсә,
Бер артыңа тибәр идем.
Хат яз, чибәрәм,
Йокы чүлмәгем.
Ярый, хуш сау бул,
Мин күргәнче дүрт аяклы бозау бул.
Ярый, дустым, сау бул,
Өегезгә түшәм бул,
Ярый, дустым, хуш,
Сөйләшкәндә мине дә куш.
Язучы каләм,
Дусларыңа да күп сәлам.
Язучы күпне күргән кеше,
Авызында утыз алты теше.

Минем адрес:
Московский урам,
Бабайларда кунам,
Жиңгиләрдә торам.
Бирсәләр ашыйм,
Бирмәсәләр корсак кашыйм.
Йорт номеры капкада,
Тәрәзәсе ишектә,
Үзем ятам бишектә.

Уймак таптым

Йөгердем, йөгердем — бер уймак таптым.
Ул уймакны әбигә бирдем.
Әби миңа ипи бирде,
Ул ипине тауга куйдым,
Тау миңа тары бирде.
Ул тарыны тавыкка бирдем,
Тавык миңа күкәй бирде,
Күкәй миңа әтәч бирде.
Әтәч суеп мичкә куйдым,
Лагыр-логыр кайный калды,
Заһретдинем саклый калды.
Чырт итте, чарт итте,
Әтәч жаны шарт итте,
Ике күзем ялт итте.

* * *

Өй алдыннан уймак таптым,
Уймакны әбигә бирдем,
Әби миңа коймак бирде.
Коймакны эткә бирдем,
Эт миңа жимеш бирде.

Жимешне казга салдым,
Каз миңа күкәй бирде.
Күкәйне мичкә салдым,
Күкәй чарт-чорт яна калды,
Акбүз атны жиктеләр,
Тегермәнгә киттеләр.

Бара идем урамнан...

Бара идем урамнан —
Таптым киез ката.
Мин аны Нуретдинга саттым,
Нуретдин миңа акча бирде.
Акчаны магазинга бирдем,
Магазин ипи бирде,
Ипине мин казга бирдем,
Каз миңа йомырка бирде.
Йомырканы мичкә куйдым,
Йомырка мичтә шарт-шорт итте,
Мулла кызы кияүгә чыгып китте.

Төлке, төлке, төләнби

(Әйтеишләр)

- Төлке, төлке, Төләйман,
Төнлә кая барасың?
- Ак тутамны ир алган,
Шуны куа барамын.
- Ничек итеп барасың?
- Бии-бии барамын.
- Биегәнгә ни бирә?
- Калжа-калжа ит бирә.
- Аны кая куярысың?
- Мич башына куярмын.
- Ничек итеп алырысың?
- Кулым сузып алырмын.
- Кулың пешсә, нишләрсен?
- Елкы мае сөртөрмен.
- Елтыраса, нишләрсен?
- Кульяулыгым бәйләрмен.
- Пычранса, нишләрсен?
- Агым суда юармын.
- Агып китсә, нишләрсен?
- Тәгәри-ауный елармын!

- Төлке, төлке, төләнби,
Төнлә кая барасың?
- Кыз катына барамын.
- Сакалың кая куярсың?
- Пәке белән кыркырман.
- Яралансаң нишләрсен?
- Елкы мае сөртөрмен.
- Ялтыраса, нишләрсен?
- Яулык белән сөртөрмен.
- Яулыгың буялса, нишләрсен?
- Агым суда юармын.
- Агып китсә, нишләрсен?
- Колга белән алырман.
- Колгаң да акса, нишләрсен?
- Үзем суга чумармын.
- Туның чыланса нишләрсен?
- Бата-чума чыгармын!

Кәжә, кая барасың?

- Кәжә, кая барасың?
- Тал урыга барамын.
- Аннан ничек килерсен?
- Биеп-биеп килермен.
- Биегән өчен ни бирерләр?
- Кышка тышлы тун бирерләр.
- Аны кая куярсың?
- Уң жылкәмә куярмын.
- Төшөп китсә, нишләрсен?
- Кулым белән алырман.
- Кулың сынса, нишләрсен?
- Кабык ярып бәйләрмен.

Кая бардың, песекәй?

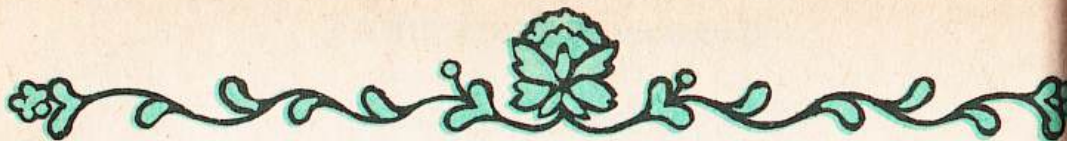
- Песекәем, песекәй,
Песекәем, песекәй,
Кая бардың, мескенкәй?
— Мин бардым тегермәнгә.
— Песекәем, песекәй,
Нишләдең соң син анда?
— Он тарттырдым мин анда.
— Песекәем, песекәй,
Оннан нәрсә пешердең?
— Клиндерләр пешердем.
— Песекәем, песекәй,
Ә кем белән ашадың?
— Үзем генә ашадым.
— Үзең генә ашама, прес!

Куян, кая барасың?

- Куян, кая барасың?
- Әбиләргә барамын.
- Анда нигә барасың?
- Каз ботына барамын.
- Аны кая куясың?
- Куляулыкка төрәмен.
- Пычранса нишләрсен?
- Агыйделдә юармын.
- Агып китсә нишләрсен?
- Суга кереп алырмын.
- Тоталмасаң нишләрсен?
- Үкереп жылап калырмын.

Ак чук, кара чук

(Санамышлар)

Бер, дидем — бер мэк,
Ике, дидем — икмэк,
Өч, дидем — өч мэк,
Дүрт, дидем — дүрт мэк,
Биш, дидем — бишмэт,
Алты, дидем — ахмак,
Жиде, дидем — житмэк,
Сигез, дидем — сигез мэк,
Тугыз, дидем — тукмак,
Ун, дидем — уймак,
Унике чилэк каймак.
Ул каймакны эткә бирдем,
Эт миңа үлән бирде;
Ул үләнне казга бирдем,
Каз миңа күкәй бирде;
Ул күкәйне мичкә куйдым,
Чатыр-чатыр жана калды.
Үзем киттем Өтнәгә,
Жан тәрәзә какмага.
Кактым-суктым — әчелде,
Тәңкәләре чәчелде,
Тәңкәләрен жыя-жыя,
Биш бармагым чәнчелде.

Эте чыкты өрмөгө,
Кызы чыкты күрмөгө.
Этен алдым пычакка,
Кызын алдым кочакка,
Әби белән бабайны
Төртеп жыктым почмакка.
Өтнә карты карт икән,
Тәмәкәсен тарта икән.
Тәмәкәсе беткәчтен,
Үкереп жылап ята икән.
Ак чук, кара чук,
Анда торма, бире чык!

Зәйни, Зәйни, Зәйнәбем

Зәй, Зәй, Зәйнәбем,
Зәйнәпләргә бармадым.
— Зәйнәпләргә нәрсәгә?
— Зәмзәм суы эчәргә.
— Ике бака сугышкан,
Аның канын кем юа?
— Ак сакаллы карт юа.
Ак чук, кара чук,
Син кал, бу чык!

* * *

— Зәйни, Зәйни, Зәйнәбем,
Атны кая бәйләдең?
— Алмагачка бәйләдем.
Алма төште шалт итеп,
Зәйнәп чыкты ялт итеп.

Минзэлэгэ барамын

- Эби, кая барасың?
- Минзэлэгэ барамын.
- Анда нигэ барасың?
- Оча торган кошым бар,
Очты китте далага,
Дала буюе калага.
Ике балык сугыша,
Кара канга тузыша.
- Аның канын кем юа?
- Ак сакаллы карт юа.
- Ул юмаса, кем юа?
- Ак күлмәкле кыз юа.
Акылчык, бакылчык,
Өеңә кер дә, чап та чык.

* * *

- Абзый, кая барасың?
- Минзэлэгэ барамын.
- Минзэләдә ниен бар?
- Оча торган кошым бар,
Очты китте Зәрзәгә.
Зәрзә суы калкадыр,
Ике балык сугышты,
Кара канга тузышты,
Ике тәкә төкәште,
Ике бала бөтәште.
- Аның канын кем юар?
- Ак калфаклы кыз юар.
Ак калфаклы кыз юмаса,
Чыгыр аяк, чыгырчык,
Балтаңны ал да йөгереп чык!

Алатан, болатан

Алатан, болатан,
Тимер казык олатаң,
Акбүз атым йөгәнле,
Күкбүз атым иярле.
Сагалдырык сары айгыр,
Торылдырык туры айгыр,
Төнгә таба тор да чык!

Гөр-гөр гөлдерәү

Гөр-гөр гөлдергү,
Гөрләр күгәрчендер бу,
Карык-карык каргалар,
Шыгырдаган арбалар,
Торыйк-торыйк торналар,
Тай башында юргалар,
Чут-чут сандугач,
Тәрәзәдә карлыгач.
Чырыйк-чырыйк, чуар чыпчык,
Тәрәзәдән очып чык!

Әлчи, мәлчи

Әлчи, мәлчи,
Әни миңа күлмәк үлчи.
Әнә тора бер чыпчык,
Менә тора бер чыпчык,
Артык булсаң, очып чык!

Кыек сәке

Әке, пәке,
Кыек сәке,
Эремчек,
Син калып тор,
Сеңелем, чык.

Бер нәрсә сөйлимме?

(Алдавычлар)

- Мин бер нәрсә сөйлим.
- Син һәр сүзгә, "мин дә", дип бар.
- Ярар.
- Бардым урманга.
- Мин дә.
- Жыйдым чикләвек.
- Мин дә.
- Салдым улакка.
- Мин дә.
- Дуңгызлар ашый калды.
- Мин дә...

- Минем арттан "мин дә" дип,
- Кабатлап бара аласыңмы?
- Алам.
- Мин урманга бардым.
- Мин дә.
- Жиләк жыйдым.
- Мин дә.
- Чокырга төштем.
- Мин дә.
- Анда бүре бар иде.
- Мин дә.
- Бүре сихерчегә әйләнде.
- Мин дә...

— Кибеткә күбек килгән.
— Нинди күбек?
— Сыер койрыгы кебек.

— Кабартма,— диген.
— Кабартма.
— Бәбәгеңне агартма!

— Комган,— диген.
— Комган.
— Ике күзең тонган.

— Пәрәмәч,— диген.
— Пәрәмәч.
— Ике күзең тәгәрмәч.

— Егерме,— диеп әйт әле.
— Егерме.
— Әтиең кая йөгерде?

— Коймадан,— диген.
— Коймадан.
— Әйтәм, әтиең кыйнаган.

— Самовар,— диген.
— Самовар.
— Синең атаң самай бур.

— Бизмән,— диген.
— Бизмән.
— Дуңгыз синең жизнәң.

— Түбә,— диген.
— Түбә.
— Иртәгә сине егетләр үбә.

- Кигәвен,— диген.
- Кигәвен.
- Әнә килә киявең.

- Чуен,— диген.
- Чуен.
- Иртәгә синең туең.

- Кигәвен,— диген.
- Кигәвен.
- Мин булырмын киявең.

- Ат килә,— диген.
- Ат килә.
- Киявеңнән хат килә.

- Кружка,— диген.
- Кружка.
- Малайлар белән күрешмә.

- Ишек тоткасы,— диген.
- Ишек тоткасы.
- Син хәерче корткасы.

- Турымы?
- Туры.
- Иске чабата буры.

- Утын,— диген.
- Утын.
- Утын астына кереп чурын.

- Прәннек,— дип әйт.
- Прәннек.
- Авызыңа керәм бит.

- Сөт,— диген.
- Сөт.
- Танавыңны сөрт.

- Талип!
- Әү.
- Авызың дәү.

- Таба,— диген.
- Таба.
- Күзеңнән яшең тама.

- Бер нимә әйтимме?
- Нимә?
- Кәжәне сарык имә.

- Ат,— диген.
- Ат.
- Кәкрәеп кат!

- Тана.
- Борын астың кара!

- Тимер.
- Тешең үтсә, кимер!

- Кече атна.
- Мич кочакла!

Нәүрүз житте, беләсезме?

(Нәүрүз бәйрәме)

Әүвәл заманда безнең ата-бабаларыбыз Яңа ел бәйрәмен 21 мартта уздыра торган булганнар. Аны "Нәүрүз бәйрәме" дип атаганнар.

Ул көнне балалар өй саен йөрөп кешеләрне бәйрәм белән котлаганнар, шаян такмаклар әйткәннәр.

Торыгыз, тор, хужалар!
Нәүрүз житте, беләмсез?
Нәүрүзчеләр килде сезгә,
Ни сөенче бирәсез?

* * *

Нәүрүз, Нәүрүз, хужалар!
Ага, эне, жиңгәләр!
Нәүрүз өйгә иңгәләр.
Бәйрәм мәбарәк булсын!

* * *

Чип-чип, чибәрүк,
Йомыркасы югарук.
Ак тавык, күк тавык,
Ходай бирсен күп тавык.

* * *

Чиби-чиби, чип тавык,
Куначага мен, тавык.
Куначага меналмасаң,
Чебешеңне жый, тавык.

Әби-бабай, үдәмесең,
Бер жомырка бирәмесең?
Бер жомырка бирмәсәң,
Тимерчегә барырмын,
Тимер тукмак алырмын.

Котлы булсын Нардуган!

(Нардуган бәйрәме)

Элекке заманда декабрь аеның ахырында Нардуган бәйрәме үткәрелә торган булган. Бу бәйрәм вакытында да балалар йорттан-йортка йөреп хужаларга тазалык-саулык, байлык, бәхет һәм елның жиңел килүен теләгәннәр.

Нардуган, нардуган,
Нардуган, хужалар,
Котлы, мөбарәк булсын,
Тормыш түгәрәк булсын!
Мал-туарыгыз артсын,
Колыннарыгыз чапсын,
Игеннәрегез бик уңсын,
Күкәй кебек тук булсын,
Яңа елыгыз котлы булсын,
Ашлыгыгыз яхшы булсын,
Башагы биш карыш булсын,
Сыерыгыз сөтле булсын,
Атыгыз көчле булсын.

Карга әйтә: кар, кар!

(Карга боткасы)

Борынғы ышанулар буенча, кешеләр, язны жылы яклардан кара каргалар алып килә, дип уйлаганнар. Шуның өчен карлар эреп, сулар ага башлагач, каргалар килү хөрмәтенә "Карга ботка"сы бәйрәме ясаганнар. Бәйрәм көнне авыл балалары куллары белән карга канатын каккан шикелле кыланып, урам буйлап йөгереп, халыкны бәйрәмгә чакырганнар. Менә шул чакыруларның кайберләре:

Карга әйтә: кар, кар,
Туем житте, бар, бар!
Ярма, күкәй алып бар,
Сөт-маеңны алып бар,
Ипи-чәең алып бар,
Карр, карр, кар!

* * *

Өйдәме түтәй,
Тизрәк бир күкәй.
Бирсәң безгә өч күкәй,
Тавыгың салыр йөз күкәй.

Май кирәк, ярма кирәк.
Карга туена бар да кирәк.
Тагын булса он чыгар.
Пешерербез без чумар.

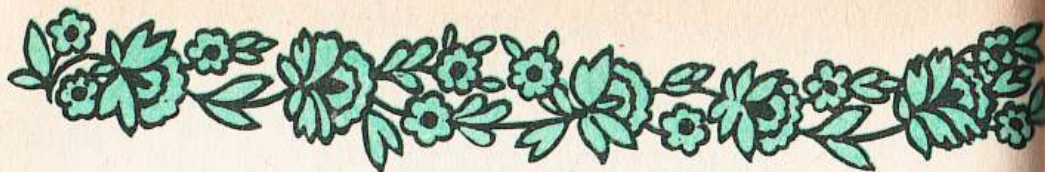
* * *

Шикәр кирәк, тоз кирәк.
Чыгар, түтәй, тизрәк!
Синең кебек уңган түтәй
Бу дөньяда бик сирәк.

* * *

Абыстайлар, түтәйләр,
Чыгарыгыз күкәйләр!

Шуннан соң барлык балалар, азык-төлекләр алып, су буена яки тау итәгенә жыелганнар. Алар жыелган барлык ярманы, йомырканы һәм мәсен бер казанга салып аңардан ботка пешергәннәр. Ботка пешкән арада төрле уеннар уйнаганнар, күңел ачканнар, жырлаганнар, биегәннәр. Бәйрәм бергәләшеп ботка ашау белән тәмам булган. Калган ботканың бер өлешен, жир-су ияләренә дип, жиргә салып калдырганнар, ә бер өлешен авылга алып кайту мәжбүри булган. Чөнки аңардан авылның барлык кешеләре дә авыз итәргә тиеш булган. Халыкта "карга боткасы" ашаган кеше ел буенча сау-сәләмәт була, авырмый дигән ышану яшәгән.

Дәр-дәр, Дәрәгә!

(Дәрә боткасы)

Сабантуй алдыннан авылның барлык балалары һәр өй саен кереп ярма, йомырка, борчак, май, ит һәм башка азык-төлекләр жыялар һәм су буена яки сахрага чыгып шулардан ботка пешереп ашыйлар. Бу "Дәрә боткасы" дип атала. Азык жыеп йөргәндә балалар хужаларга болай дип сөрән салалар:

Дәр-дәр, дәрәгә,
Иртә торып берсекөнгә сөрәнгә!
Сөрән суккан — бай булган.
Тәмәке тарткан — юк булган.
"Һай-Һай-Һай", диләр,
Гали абзый бай, диләр.
Берәр кашык май, диләр.
Дәр-дәр, дәрәгә,
Иртән торып сабанга,
Берсекөнгә сөрәнгә!
Ай, диләр, һай, диләр,
Сезне бигрәк бай, диләр.
Абыстайлар, түтәйләр,
Чыгарыгыз күкәйләр.

Дәр-дәр, дәрәки,
Иске-москы кәзәки.
Абыстайлар, түтәйләр,
Чыгарыгыз күкәйләр!

* * *

Дәр-дәр, дәрәгә,
Майлы ботка казанда,
Сырлы кашык базарда,
Иртән торып сөрәнгә,
Берсекөнгә сабанга.

Уйныйк әле

(Зиһен сынаш, әдәби уеннар)

Мәкаль әйтеш

Балалар түгәрәкләнеп утыралар. Берәүнең кулында төйнәлгән кулъяулык була. Ул алар алдына чыгып баса да әйтә:

— Мин мәкаль әйтүче булам. Мәкальнең беренче яртысы минем телемдә, икенче яртысы шушы төендә. Хәзер мин сезгә бер мәкальнең яртысын әйтеп, бу яулыкны кайсыгызга булса да ыргытырмын да "бер, ике, өч..." дип алтыга хәтле санармын. Мин шулай санаганчы, яулык тигән кеше тиз генә шул мәкальнең икенче яртысын әйтеп өлгерергә тиеш. Әйтә алган кеше мәкаль төенен чишкән дип санала, әйтә алмаучыга жәза бирелә.

Шулай ди дә уен башлана. Әйтик, уртадагы бала: "Ни чәчсәң..." дип яулыгын берәүгә ыргыта. Яулык тигәне аңа: "Шуны урырсың" дип җавап бирә. Тагын моңа мисаллар:

Ыргытучы. Кем эшләми, ...

Яулык тигәне. Шул ашамый.

Ыргытучы. Какма кеше капкасын, ...
Яулык тигәне. Кагарлар үз капкаңны.
Ыргытучы. Ачтан үлсәң дә, ...
Яулык тигәне. Ата-анаңны ташлама.
Ыргытучы. Аптыраган үрдәк ...
Яулык тигәне. Арты белән күлгә чумар.
Ыргытучы. Ачы булсаң, тоздай бул, ...
Яулык тигәне. Татлы булсаң, балдай бул.
Ыргытучы. Бер тиенлек куян, ...
Яулык тигәне. Ун тиенлек зыян.
Ыргытучы. Берәү туеп сикерә, ...
Яулык тигәне. Берәү туңып сикерә.
Ыргытучы. Аты олы, ...
Яулык тигәне. Кабыргасы коры.
Ыргытучы. Ашаганда колагың селкенеп тор-
сын, ...

Яулык тигәне. Эшлэгәндә йөрәгең жилкенеп торсын.

Ыргытучы алтыга хәтле санаганчы җавап таба алмаган кешегә җәза бирәләр. Яулыкны алган соңгы кеше тагын берәр мәкальнең беренче яртысын әйтеп яулыгын икенче кешегә ыргыта. Уен шулай дәвам иттерелә.

Шуннан соң ничек?

Уйнаучылар түгәрәкләнеп утыралар. Берәү хикәят сөйли:

— Мин бер заман Һиндстанда сәяхәт итеп йөргәндә, бер юлбарыска очрадым. Юлбарыс кинәт...— дигәндә хикәясен туктата да тиз генә берәр кеше алдына барып:

— Шуннан соң ничек?—дип сорый.

Ул кеше хикэяне өзелгән жиреннән тиз генә ялгап алып китэргә тиеш. Сөйләп алып киткән кеше тагын хикэясен кинәт кенә бер жирендә өзә дә, берәр уйнаучы алдына тиз генә килеп басып:

— Шуннан соң ничек?— дип сорый.

Соралган кеше бернәрсә дә сөйли алмый тик торып калса, аңа жәза бирелә.

Почта

Уйнаучылар әүвәл араларыннан бер "Хат ташучы" сайлап, бүлмә уртасына чыгаралар да үзләре шуның тирәсенә тезелешеп утыралар. Уйнаучыларның һәрберсе үзенә бер кала исемен ала. Хат ташучы уйнаучыларның берәрсенә килә дә:

— Хатларыгыз юкмы?— дип сорый.

— Бар.

— Кая жибәрергә?

— Менә Казанга жибәрәсе бер хат бар. Аннан безгә кама, кондыз, калач, казылык, кашык, кыскыч, калай, каеш, кадак, ката, кара жимеш, коштабак... жибәрсеннәр,— ди.

Димәк, нинди шәһәргә хат жибәрсә, аннан үзенә шул шәһәр исеменә баш хәрефе белән башланган берничә нәрсә сората. Хат ташучы шул сүзләргә бер дә болгатмыйча, буташтырмый гына, "Казан"га /Казан исемен алган уйнаучыга/ барып, түкми-чәчми әйтеп бирергә тиеш.

"Казан" аңа:

— Бик яхшы,— ди,— инде мин Берлинга хат жибәрәм, аннан безгә башмак, балкашык, бастырык, багана, балта, бозау, бүкән, бәрәңге, бифштекс, бүдәнә, бурсык жибәрсеннәр,— дип әйтә.

Менә шулай һәрбер хат алган кеше үзе дә "хат" жиберә. Ләкин сорый торган нәрсә исемнәрен гел бер хәрефтән башлап, тиз-тиз әйтергә кирәк. Шулай әйтмәгән кешегә жәза бирелә. Әгәр хат ташучы берәр сүзне саташтырса, аңа да жәза бирелә. Туктап уйлап торганнарға да жәза бирелә.

Кап та коп

Берничә бала бер түгәрәк булып утыралар, берберсенен баш бармакларын учлаган килеш йодрыкларын йодрык өстенә куеп, кулларын бергәләп күтәрәп-төшәрәп шуны әйтәләр:

Без-без, без идек,
Без уника кыз идек;
Базга төштек, бал ашадык,
Келәткә кердек, май ашадык;
Өйгә мендек, өйрә эчтек,
Коега төштек, су эчтек;
Бер тактага тезелдек,
Таң атканчы юк булдык,
Авызыңны яп та йом!

Яки болай әйтәләр:

Без-без, без идек,
Без уника кыз идек,
Базга төштек—бал каптык,
Келәткә кердек—май каптык,
Кап та коп,
Кара Якуб,
Тимер туп,
Авызыңны ач та йот!—

диләр дә бар да берьюлы авызларын йомалар.

Моннан соң уйнаучылар берсе дә авызын ач-маска, көлмәскә, сөйләшмәскә тиеш. Алар бер-берсен көлдерү өчен төрлечә кыланалар, күз-йөз белән төрлечә ымнар ясыйлар. Кем элек авызын ачса, я көлеп жибәрсә, аңардан:

— Күктән кем өй башына төштең?— дип сорыйлар.

Ул берәр таныш өйне атый. Шуннан соң ул өйдә ире, хатыны, балалары белән барысы ничә кеше булса, көлүченең үзен дә кушып, һәрбер уйнаучы бу көлгән кешенең кулына я маңгаена шулар санынча чиертеп ала. Уен тагын баштан башлана.

Диңгез дулкынлана

Иң элек уйный торган төштәге урындыкларны бүлмә уртасына чыгарып, бер-берсенә аркаларын терәп тезеп чыгалар. Урындыкларның саны уйнаучылардан берәү ким булсын. Шобага тотышып, өскә чыкканы диңгез була. Аңардан башкалар бар да урыннарга утыралар. Утыручылар бар да үзләренә берәр балык исеме кушып чыгалар. Диңгез дип аталган кеше утыручылар тирәсендә әйләнеп йөри, төрле балык исемнәре кыстырып, диңгез хәлләрен әйтеп, такмаза сөйли. Яки телдән генә балык исемнәрен әйтә. "Диңгез дулкынлана!", "Көймә чайкала!", "Жил алмашты!" дигән кебек сүзләр әйтеп, төрлечә айкала, башын-йөзен боргалый. Ул балык исемнәрен әйткәндә, шул балык исемендәге уйнаучы булса, шунда ук урыныннан сикереп торып, диңгез артыннан ияреп йөри башлый. Диңгез ни кыланса, шуны кылана. Шулай торучылар күбәеп, бар да диңгез артыннан жырга, хәрәкәткә кушылып йөриләр. Диңгез "жил-

давил" кебек сүзләр әйткәндә, баскан урыннарда чайкалып торалар, аугалап китәләр, диңгез кинәт кенә әйләнәп куя, балыклар дә әйләнәләр.

"Диңгез тынды" дигәндә, бар да ашыгып буш урыннарда утыралар. Диңгез булган кеше дә берәр урынга утыра. Кем урынсыз кала, шул кеше диңгез була да уен яңадан дәвам итә.

Ябалак

(1 вариант)

Уйнаучылар кулга-кул тотынып бер түгәрәк асыялар. Берәрсе кош тотучы булып уртага чыга. Түгәрәктәгеләр һәркайсы берәр кош исемнәре белән атала. Шуннан соң кош тотучы кошлар исемен кыстырып бер ирекле хикәя сөйли. Хикәядә нинди кошның исеме аталса, ул кош исемендәге уенчы шул кош булып кычкыра. Әгәр дә ул "кош балалары!" дисә барысы бергә үз тавышлары белән кычкырырлар. Кош тотучы сүз арасында "ябалак!" дисә, кошларның барысы да кулларын жәеп, очар кош кебек "кагынып" читкә качарлар. Кош тотучы аларны куа. Кемне тотса, шул кош тотучы булып, уен яңадан башлана.

Кемнең йорты?

Уен өйдә уйнала.

Балалар тезелешеп утыралар. Бер баланы чоланга чыгаралар да үзләре кем яки авылдагы кемнең йорты турында сүз бараचाгы турында киңәшәп

алалар. Шуннан соң чоландагы кешене чакырып алалар да, аңа сүз белән төрлө ишарәләр ясыйлар:

- Аларның ике балалары бар.
- Ишегалдына пар каен үсә.
- Капкалары бер якка янтайган.
- Ике кәжәләре бар һ.б.

Әгәр ул кемнең йорты турында сүз барганлыгына төшенә алмаса, аны тагын тышка чыгаралар. Бу юлы икенче кеше йорты турында сүз алып баралар. Өч мәртәбә уйнаганда да белә алмаса, аңа җәза бирелә. Белә алса, тышка икенче кешене чыгаралар.

Эзләп тап

(I вариант)

Уйнаучылардан берәү икенче бүлмәгә чыгып тора. Ул арада калган уйнаучылар берәр хайван, я берәр үсемлек иясә терек булмаган башка берәр нәрсә исемен сайлап куялар. Сайлаган исем бөтен кешегә дә әйтелгәч, икенче бүлмәдәге кешене чакыралар. Ул керә дә һәр кешегә берәм-берәм сораулар бирә. Җаваптан уйланган нәрсәнең ни булуын чамалап белергә тырыша. Әйтик, уйланган нәрсә "сыер" булса, һәрбер кеше сыерның берәр сыйфатын әйтә:

- Ул нинди?
- Дүрт аяклы.
- Аягы нинди?
- Аеры тояклы.
- Яллымы, ялсызмы?
- Ялсыз.

- Нəрсə ашы́й?
- Үлэн ашы́й.
- Мөгезлеме, түгелме?
- Мөгезле.
- Холкы нинди?
- Юаш була.
- Акрын йөри.
- Алайса чапмыймы?
- Челләдә печән чаба...

Чакырылган кеше шул сыйфатларга карап, уйлаган нəрсəнең ни булганын тапса һәм бер генə кат əйтүендə дөрес əйтсə, инде икенче кешене чыгаралар. Əгər таба алмаса, аны тагын икенче якка чыгаралар да, уйнаучылар икенче бер əйбер исемен уйлап куялар.

Исем табыш

Жиргə яки идəнгə бер сызык сызалар. Шул сызык алдына бер кыз килеп баса һәм атлап китə. Ул һәр адым саен төрле-төрле ун малай исемен атап ун адым ясарга тиеш. Əгər ялгышса, яки тотлыкса, уеннан чыга. Ялгышмыйча, исемнəрне тотлыкмыйча əйтеп чыкса, ул кыз жиңүче була. Малайлар исə киресенчə, кыз исемнəрен атап уйный. Соңыннан жиңүчелər уенны кабат уйный һәм актыкта бер генə жиңүче кала.

Сəяхəтче

Уен бүлмэдə уйнала.

Иң беренче үткенрəк кешелəрдən "сəяхəтче" сайлап куела. Калган уйнаучылар утыралар. Ба-

ры тик "сәяхәтче" генә бүлмә уртасында басып тора. Ул үзенең сәяхәтче турында сөйли һәм укучыларның әле берсенә, әле икенчесенә бармак белән төртеп күрсәтә. "Сәяхәтче" күрсәткән кешеләр шул минутта ук торырга һәм кирәкле сүзгә әйтеп кире утырырга тиеш.

Мәсәлән, уйнаучылар тарафыннан "Тукайның тормышы" дигән тема алынган, ди. "Сәяхәтче" үзенең хикәясен: "Мин Казан губернасы буйлап сәяхәт кылып йөргәндә бөек Тукайны очраттым. Бу ул үскән авылда иде",—дип башлый һәм уйнаучының берсенә төртеп күрсәтә. Күрсәтелгән кеше "Кырай" дип әйтергә тиеш. Шуннан соң "сәяхәтче" үзенең хикәясен дәвам итеп берәрсенән:

"Хәзер ул авыл ничек дип атала әле?"—дип сорый. Уйнаучылардан икенче берәү "Тукай-Кырай" дип җавап бирә. Шушы рәвештә Тукайның тормышындагы мөһим вакыйгалар турында хикәя дәвам иттерелә.

Сорау бирелгәндә яки төртеп күрсәткәндә җавап бирә алмаган балалар уеннан чыга барып, ин соңыннан бер генә уенчы кала. Ул җиңүче була һәм икенче уенда аны "сәяхәтче" итеп куялар.

Күмәк язучы

Уйнаучылар әүвәл башта бер нәрсә хакында язарга тема билгелиләр. Әйтик, җәй хакында, музыка, театр, урман, киём, китапның файдасы, уку һ.б. хакында. Беренче кеше шул хакта бер жөмлә язып кәгазьгә бөгә дә икенче кешегә бирә. Димәк, кәгазь беренче жөмлә язылган җирдән бөгелгән булгач, икенче кеше әүвәлгә кешенең ни язган

нын күрә алмый. Икенче кеше дә билгеләнгән тема турында бер жөмлә язып кәгазьне бөгә дә өченче кешегә бирә, ул да язып, үз язганын бөгөп, дүртенчегә, ул тагын шулай бишенчегә, алтынчыга бирә. Шулай итеп кәгазь языла-языла бөтен кешене әйләнеп чыккач, берәү аны башыннан ачып кычкырып укый.

Укыганда бик кызык һәм көлкө була.

Шамакай

Уен өйдә уйнала. Бер бала башы белән карават яки өстәл астына кереп ята да аякларын күтәрә. Башка балалар аның аягын шамакай итеп киендерәләр: чалма чалдыралар, бите урынына кечкенә бер ак нәрсә куеп, күмер белән күз, борын, авыз ясыйлар. Киём кидертеп жиңенә уклау яки чыра тыгалар. Яткан кеше астан аларны кулы белән тотып ята. Яткан кешенең теше арасына чыра кыстыралар.

Киендереп бетергәч, шамакайга намаз укырга кушалар. Аста яткан кеше аягы һәм куллары белән шамакайны намаз укыган кыяфәткә китерә. Үзе астан намаз укый, авызына чыра тыкканга, намазы сакау булып ишетелә.

Икенче вариантында шамакайны зур корсаклы хатын итеп киендерәләр. Аннары шамакайны төрле сүзләр сөйләтеп котырталар. Мәсәлән: "Шамакай, ирең үлгән!" — дигәч, ул бик ямьсез итеп елый. "Юк үлмәгән, юри әйттек", — дигәч, шарк-шарк көлә. Шамакайга токмач жәяргә кушалар. Шамакай бер жәйгән саен егылып китә. Ахырда ул токмач ашаганда шартлап үлә. Башка балалар: "Шамакай үлдә", — дип елыйлар.

Курчаклар һәм карак

Бу уен ишегалларында, каралты-кура арасында уйнала. Балалар бер урынгарак тупланып басалар. Арадан берсе "курчак сатучы" була. Бер бала "карак" булып берәр әйбер артына поса.

Карак сатучы янына килә.

— Исәнмесез.

— Саумысез.

— Сатлык курчакларыгыз бар мәллә?

— Бар.

— Күпме тора?

— Йөз сум.

Карак кесәсен актарган була, акча эзләгәндәй итенә, үзе сатучыны ничек алдау турында уйлый. Ул сатучыны берәр ничек алдап, курчакларын алып китәргә тырыша. Мәсәлән, ул искәrmәстән:

— Өегез яна! — дип кычкыра. Сатучы "коты чыгып" торган арада бер курчакны алып кайтып китә. Тагын килә. Тагын шундыйрак алдавыч уйлап табып, курчакны алып китә.

Курчакларны урлап бетергәнче уен шулай бара. Курчакларның барысы да юкка чыккач, сатучы елый-елый каракның "өенә" килә:

— Курчакларны югалттым, синдә түгелме?

— Миндә түгел.

Өйдәге курчаклар аяк дөбердәтәләр. Сатучы әйтә:

— Анда кемнәр дөберди соң?

— Кунаклар бииләр, — ди карак.

Өйдәге курчаклар кул чабалар.

— Өйдә нишлиләр?

— Өстәлдән калаклар коела.

Курчаклар чыж-пыж итә башлыйлар.

— Анда нәрсә чыжылдый?

— Чәй куйган идем, самавыр кайный.

— Кереп карарга мөмкинме?

— Кереп кара.

Сатучы керсә, курчаклар өй эчендә утыра. Тик аларның куллары "бәйләнгән". "Курчаклар" кулларын тотынышып торалар. Сатучы курчакларның кулларын "чишәргә" куша. Чишеп бетергәч, курчакларны алып кайтып китә.

Тукран

Бер бала — әни, бер бала — кыз, берсе — Тукран, калганнары ипиләр булып уйный. Әни ипи пешерә, үзе эшкә китә. Киткәндә кызына:

— Ипиләрне беркемгә дә бирмә! — дип, үгет-нәсыйхәт биреп китә. Ул чыгып китүгә Тукран килә:

— Тук-тук!

— Кем бар?

— Мин Тукран, миңа ипи кирәк.

— Бирмим.

— Алайса, пич башыннан керәм.

— Керә алмыйсың, корымга батасың.

— Тәрәзәңнән керәм.

— Пыялага киселерсең.

Тукран башка жирләрдән дә керәм дип тә куркыта, ә кыз аңарга һәрвакыт каршы төшә. Шунан Тукран алдарга керешә. Ул: "Әниң суга баткан, басма аркылы эштән кайтканда", — ди. (Башка төрле нәрсә дә әйтергә мөмкин.) Кыз, алданып, әнисен коткарырга чыгып чаба. Ә Тукран шул арада бер ипине урлап китә дә үз өенә кайтарып куя. Әнисе эштән кайта да:

— Бар әле, кызым, чәй эчәргә ипи алып чык әле? — ди.

— Әни, мин куркам!

— Бар, нәрсәдән куркырга.

— Анда тычканнар, күселәр бар.

Шуннан әнисе үзе кереп китә һәм ипиләрне саний. Бер ипи юк икәннен белә:

— Кызым, ипи кая?

— Белмим.

Әнисе кызны орыша һәм тагын эшкә китә. Тукран тагын килә. Уен шулай Тукран ипиләрне алып бетергәнче дәвам итә. Аннан соң бөтен урланган "ипиләр" өйгә чаба. Шул вакыт Тукран берсен тотарга тиеш. Тотылган бала Тукран була. Тота алмаса үзе тагын Тукран булып, уен яңадан башлана.

Тукран бабай карчыгы

Балалардан берсе Тукран бабай карчыгы булып чыга. Ул бик начар киёмнәр киенеп, теш арасына чыра кыстырып, зур таякка таяна. Берәр койма я ишеккә килеп шакылдата. Шул койма я ишек артында торган бала:

— Тук, тук иткән кемдер ул? — дип сорый.

Теге калын тавыш белән:

— Тукран бабай карчыгы булам, ишек ач әле! — дип, һаман ишек шакылдата.

Бала:

— Ачмыйм, ачмыйм!

— Алайса моржадан керермен.

Ахырында ишек ачыла. Бала:

— Әби, утыр, — ди.

— Таза, таза бу урын, балам?

— Таза, таза, казан юган су белән юган идем.

Шуннан соң әби урынны өрөп утыра да исәнлек-саулык сораша. Үзе һаман таягын тукулдата.

Бала:

— Әби, таягыңны нигә тукулдатасың? — ди.

Әби:

— Тук, тук, тукран.

Тукылдатып утырам.

Мичтә бәләш пешәме?

Шуны көтеп утырам! — дип көйли бирә.

Бала:

— Әби, бәләш салмаганбыз бит әле, — ди.

Әби:

— Бәләш булмаса, каз боты бир.

Бала:

— Каз ботым юк, бетте.

Әби, үпкәләп, читкә карап, ирләр тавышы белән:

— Шуны да кызганасың, мине мыскыл итәсең, балаларымны жибәрермен, үтертермен.

Шулай дигәч, бала аңа каз боты бирә дә әби ашый-ашый китә. Бала аның артыннан:

— Әби, мае ага! Әби, мае ага! — дип кычкыра.

Әби беләкләрен ялап чыгып китә дә берәздән икенче бала янына әйләнәп килә. Аңа да югарыдагыча шакылдап, даулашып кереп, югарыдагы сүзләренә теленә килгәнчә әйтеп, аннан да каз ботымы, башка шундый берәр сөяк-санакмы алып чыгып китә. Бөтен балаларны шулай йөрәп әйләнәп чыккач, өенә кайтып әйберләрен тезеп-тезеп куя. Аннан:

— Моңысының ите бар, моңысының желеге бар икән, — дип, кимереп, яланып беткәч, тагын сөякләренә тезеп куя.

— Минә сөякләр биреп мыскыл иткәнсез, барып алыгыз, әгәр йортымда бер генә сөяк калса да, Тукран бабагызга әйтеп, бөтенегезне кырдырып бетертәм! — дип куркыта. Балалар, торып, йөгәрешеп аның өенә баралар. Һәрберсе тиз-тиз генә үзенәң биргән нәрсәсен табып ала. Кем дә кем ялгыш кеше әйберен алса, аны Тукран ба-

байга иптәшлеккә бирәләр. Алар икесе яшерен бер жиргә кереп, куркыныч киёмнәр киенеп чыгып, балаларны тараталар. Шунуң белән уен бетеп, соңыннан балалар ул малайны яки кызны "Тукран бабайга иптәш" дип үртиләр.

Кәбестә

Арадан бер кыз "әби" булып утыра. Башка балалар "кәбестәләр" дип аталып, "әби" артында тезелешеп, бер-берсен арттан кочаклап, тотынышып торалар. "Әби" кулындагы таягы белән жирне төя. Читтә калган бер кыз "күрше хатын" дип атала. Ул "әби"нең өенә килеп шакылдатып, болай сөйләшә башлый:

- Дөбер, дөбер... Әби, ишегеңне ач!
- Колагым ишетми.
- Әби, ишегеңне ач!
- Ачтым, кер!
- Әби, бусагада елан бар, атлап керимме, сикереп керимме?

— Сикереп кер!

Күрше хатыны "сикереп керә".

— Әби, нәрсә төясең?

— Арпа-көрпә төямен.

— Арпа-көрпә аш булсын.

— Тамагыңа таш торсын.

— Әби, акбүз атлы, көмеш башлы кунагым килгән иде, бер генә баш кәбестәм бар иде, ул да булса утка куйсам пешми, суга салсам батмый, бирсәнә, әби, бер генә баш кәбестә.

"Әби":

— Әнә, тазарагын үзең сайлап алып кит, капканы яба кит, кәжә явызлар кермәсен, — ди.

"Күрше хатын", барып, "кәбестә"ләрнең башларыннан басып-басып карап, ныграгын сайлап

ала. Йолкып, күтәреп карый, кубара алмый. "Әби" янына килә:

— Әби, купмый.

— Май сөрт!

"Күрше хатын" май сөрткән булып, тагын йолкып карый да әйтә:

— Май сөрттем, купмый.

— Бал сөрт!

"Күрше хатын" бал сөртеп, тагын йолкып карый:

— Наман купмый.

"Әби":

— Шөшле белән каерып ал!— дигәч, "күрше хатын"ы "кәбестә"не "шөшле" белән каерып, кубарып алып китә. Әйләнеп тагын килеп, шакылдатып керә дә:

— Әби, ул белешемә йөз йомыркамны, бер ипи-емне ашаттым, туйдыра алмыйм, тагын бер кәбестәңне бир,— ди.

"Әби" аңар тагын тазарагын сайлап алырга куша. "Күрше хатын", баягыча, "май, бал сөртеп", "шөшле белән" кубарып алып китә. Шулай әйләнеп килеп, бөтен "кәбестә"ләрне алып китеп бетерә. Аларны тезеп утыртып куя.

Инде уенның "икенче пәрдәсе" башлана. Вакыйга "күрше хатын" өендә бара. Кәбестә ролен уйнаучылар хәзер "күрше хатынның кызлары" роленә, кайсылары "этләр" роленә керәләр.

"Күрше хатын" хәзер кызларыннан мунча яктырып, "әби"не мунчага чакырырга кечкенә кызын жибәрә.

"Әби" кабул итми.

— Синнән олырагы килсен!— дип, аны борып жибәрә. Икенчесен дә шулай итә. Ахырында иң олы кызы белән "күрше хатын" "әби"не мунчага алырга үзләре киләләр.

"Әби" риза була.

— Әби, сине ничек алып барыйк?

— Ишекне ач та тип тә очыр, тип тә очыр.
Тәкмәчләп барып житәрмен.

Күрше хатын белән кызы алай итмиләр. Кулларын чалыштырып, "әби"не күтәрәп утыртып, кадерләп мунчага илтәләр.

"Әби" алардан:

— Этләрегез юкмы?— дип сорый.

— Юк, юк, бәйләп куйдык,—диләр.

Инде "өченче пәрдә"— "әби"не мунча кертү башлана. Монда кызлар роле тагын алышына. Алар дүрт стеналы кечкенә тар гына "мунча" булып тезелеп торалар.

Олы кыз һәм калганнары "әби"не мунча кертә:

— Әби, күлмәгеңне ничек салдырыйк?— диләр.

"Әби":

— Тарт та йолык, тарт та йолык!— ди.

Аны яхшылап кына чишендергән булалар.

— Әби, чәчеңне ничек тарыйк?— диләр.

"Әби":

— Тарт та өз, тарт та өз!— ди.

Ул әйткәнчә эшләмичә, яхшылап чәчен тараган хәрәкәтләр ясыйлар.

— Аркаңны нәрсә белән чабыйк?—диләр.

"Әби":

— Утын агачы белән чабыгыз!— ди.

Монда да "әби" кушканның киресен эшлиләр. Үлән "себерке" белән кадерләп чабалар.

— Ничек коендырыйк?

— Шакшы су белән коендырыгыз!— ди.

Әйткәннең киресенчә, аны "алтын су" белән коендырып алып чыгалар. Өенә алып китәләр.

Инде уенның соңгы дүртенче эпизоды уйнала: качып торган "эт"ләр һаулашып "әби"нең артын-

нан куа башлылар. Шунда "күрше хатын" белән олы кызы килеп житеп, аны зур дау белән коткарып алып калалар.

Угры белән тугры

Уенга алты кеше катнаша. Бер бүреkkә "угры", "тугры", "хан", "вәзир", "армай", "шаһит" дип язылган алты кәгазь салынып, әлеге алты бала бүректән шуны алалар. Чыккан кәгазьгә карап, һәркем үзенәң ролен билгели. "Хан" дип язылган кәгазь чыгучы үзенәң "хан" булганлыгын игълан итә. Шулай ук "тугры" да. Әмма калганнары нәрсә чыкканны әлегә әйтмичә торалар. "Тугры" "хан"га килеп шулай дип баш ора:

— И ханым-солтаным, иске кәвеш олтаным, — дип, берәр әйберен югалтканын әйтә.

"Хан":

— Кемнән шикләнәсең? — дип сорый.

"Тугры" шул алты кешедән берсен атап күрсәтергә һәм ни өчен шикләнүен дә әйтеп бирергә тиеш. "Хан" аңа:

— Шаһит күрсәт, — ди.

"Тугры" арадан берсен шаһит итеп күрсәтә. Инде хәзәр һәркем үзенәң кем икәннен ача, әгәр дә "тугры" "угры"ны да, шаһитны да дәрәс күрсәтсә, "угры"га жәза бирелә, "хан" аңа:

— Фәлән хәтле камчы орыгыз! — дип куша. Камчы урынына, гадәттә ишкән сөлге була. "Армай" (сугучы) шуның белән "угры"ны суга. "Вәзир" аны тотып, жәзаның дәрәс үтәлүен күзәтеп, шул турыда "хан"га килеп хисап бирә. Әгәр дә "угры"ны дәрәс күрсәтә алмаса, ул чагында, яла яккан өчен һәм шуның белән үзе тугры кеше булып чыкмаганы өчен, "тугры"ның үзенә жәза бирелә. Әгәр ул "шаһит"ны гына ялгыш күрсәтсә, жәза йомшаграк була.

Курчак сатыш

Бер бала кибетче, берсе Тукран, калганнары курчаклар була. Кибетче курчакларга исемнәр куша һәм һөнәрләрен әйтеп чыга. Шуннан соң Тукран килә дә:

— Тук-тук!

— Кем бар?

— Тукран.

— Нәрсә кирәк?

— Курчак.

— Кереп кара.

Тукран керә. "Менә бусын алам,— дип, бер курчакка төртеп күрсәтә.— Исеме ничек?"

Кибетче курчакның "ачкычын" бора. Курчак үзенә исемен әйтә.

— Һөнәре нинди?— ди Тукран.

Курчак үзенә өйрәткән һөнәрен Тукранга күрсәтә. Тукран алырга була, тик аның акчасы булмый. Ул акча алырга кайтып китә. Кире килә дә кибетчене алдый: "Өегез яна!" яисә "Кунаклар килгән!"— дип кычкыра. Кибетче чыгып чаба. Тукран теге курчакны алып китә. Кибетче килә дә "курчаклардан" югалган курчакның исемен әйтеп сорый. Курчаклар: "Базга салдык, качырдык",— дип алдалыйлар. Тагын Тукран килә. Шулай итеп уен курчаклар урланып беткәнче дәвам итә.

Аксак мәче

Арадан бер кыз "ана" итеп билгеләнә, тагын арадан 2—3 бала аның "кызлары" булалар. Калган балаларга ашамлык исемнәре кушып, "май", "ипи", "каймак", "гөбәдия" һәм башка исемнәр

белән атап, әлеге "ана" аларны базга "төшереп" бикләп, "олы кызы"на бер зур ачкыч тоттыра да әйтә:

— Менә сиңа ачкыч, мин базарга китәм, өйне нык кара, моржаңны ябып, ишек, тәрәзәләреңне бикләп утыр. Аксак мәче килеп, сөт-майны ашап китмәсен,— ди дә чыгып китә.

Арадан бер бала "Аксак мәче" булып читтә торган була. Менә ул аксап-туксап саклаучы кыз янына килә дә ишек кага башлый:

— Тук, тук, тук!

— Кем бар?

— Мин — Аксак мәче.

— Әни ачарга кушмады.

— Моржагыздан керермен.

— Корымга буялырсың.

— Тәрәзәгездән керермен.

— Пыяла кадалыр.

— Идән астыгыздан керермен.

— Күсе тешләр.

— Ишегеңнән керермен.

— Шырпы кадалыр.

"Аксак мәче" (үзалдына мыгырдап): "Кара, монны сүз белән генә алдый алмассың. Тукта, мин сине!.." (Хәйләгә керешеп, ана):

— Мин киттем, энә әниң кайта, чыгып каршы ал!—дип киткән була да бер якка поса. Кыз аның хәйләсенә алданып, әнисен каршы алырга дип, өйдән чыгып йөгәрә.

"Аксак мәче", поскан жиреннән чыгып, тиз генә өйгә керә. Ачкычны куйган жирдән алып, "базга" төшә: "Кайда майлары? Әһә! Менә икән!" ("Май" кушаматлы баланы алып чыгып китә.)

Бу вакытта чынлап та кызларның "ана"лары кайтып житә. "Олы кызы" белән өйгә керә. Өйдәге балалары:

— Әни, ачыктык, базга төш,— диләр.

"Аналары": — Бар, олы кызым, төш.

"Олы кыз": — Мин төшәргә куркам, анда караңгы.

"Аналары": — Күрше хатыннан лампа алып чык.

"Олы кыз" күршегә кереп чыга да:

— Өйләре бикле, лампа сорый алмадым. Ул базга ничек итеп төшим?— ди.

— Ат белән төш.

— Ат тибә.

— Сыер белән төш.

— Сыер сөзә.

— Эт белән төш.

— Эт өрә.

— Әйдә алайса икәү төшик, кызым,— дип, "әни-се" "кызы" белән базга төшә. Әйберләрне бер кат карагач:

— Ә мондагы май кая?— ди.

— И, Аксак мәче килгән иде, шул алып киткәндер.

"Анасы" балаларын ашаткач, тагын китәргә уйлый, "кызның" башына төеп, тагы моржа, тәрәзәләрне бикләп утырырга куша:

— Берүк Аксак мәчене кертәсе булма!— дип чыгып китә. Ул китүгә, "Аксак мәче" тагын килеп тукулдата башлый. Үткәндәге бөтен хәйләләрен корып, тагын берәр ашамлыкны алып китә. Шулай "баздан" бөтен ашамлыкны да алып бетергәч, ахырында:

— Әйдә, әниң кайтты, чык,— дип, "кызны" чыгарып, аны да алып китә һәм аларны "чебигә" әйләндереп, тылсымлап ябып куя.

"Анасы" кайтып, бернәрсә дә калмаганын сизгәч, бу эш "Аксак мәче" эше икәннән белеп, аңарга килә:

— Минем балаларымны күрмәдеңме?— дип сорый.

"Аксак мәче":

— Мин аларны болында көтүләр арасында күргән идем, — дип алдалый. "Аналары" аларны эзләп болынга китә. "Балалары" кош булып кулларын күтәргәләп, аяк очларына басып, чебиләрчә кагынып, аның артыннан җилпенеп калалар, үзләрен ничек тә таныта алмыйлар.

Аналары болынга төшөп карый да, аларны таппагач, тагын "Аксак мәче"гә килеп:

— Анда юк, таппадым, — ди.

"Аксак мәче":

— Әнә күлдә алар, аккош булып йөзәләр, — дип, тагын аны алдалап җибәрә. "Балалары" тагын аның артыннан тыпырдашып, кагынып калалар. "Аналары" күлдән әйләнәп кайта да "Аксак мәчегә":

— Анда юк, алар синдә генә. Хәзер үк табып бир, югыйсә керәм дә чебиләреңне алып китәм, — ди.

"Аксак мәче", куркып, аңардан котылып өчен:

— Кайгырып йөрмә, бар, өенә кайт, яхшы карчык булсаң, ашъяулыгыңны җәй дә, алдына бодай сибеп, "чип-чип" дип тик утыр, бары да яныңа җыелыр, — ди. "Аналары" өенә кайтып, ашъяулык җәеп, алдына бодай сибеп, "чип-чип" дип чакыруына, бөтен балалары:

— Әни, без монда... — дип, урыннарыннан сикерешеп чыгалар да "Аксак мәчене" куып алып китәләр. Аны тотып кыйныйлар, туныйлар да "тиресен" әниләренә алып кайталар.

Аксак тәкә

Балалар бер урынгарак тезелеп басалар. Бер баланы "ана" итеп, икенчесен "Аксак тәкә" итеп сайлап куялар. Аксак тәкә уен алдыннан кая булса да качып торырга тиеш.

Ана урманга барырга жыена. Балаларына кем килсә дә ачмаска куша. Аннан балалары тирәсендә өч мәртәбә әйләнәп болай ди:

Аксак тәкә кермәсен,
Тимер читән үрмәсен.

Йөргән вакытында читән үргәндәге хәрәкәтләр ясый. Ана китә. "Аксак тәкә" килә.

— Ачыгыз, балаларым...

— Юк, безгә эни ачмаска кушты, — диләр балалар.

— Мин сезнең эниегез, ачыгыз...

Балалар ишекне ача. "Аксак тәкә" бер баланы алып китә.

Шулай алдалап, барлык балаларны да урлап бетерә бу. Урманнан ана кайтса, балалары юк. Ана елый-елый "Аксак тәкә"гә китә. Барып җиткәч:

— Аксак тәкә, балаларым югалды, синдә түгелме? — ди.

— Мә инде, берсен бирәм алайса, — дип, "Аксак тәкә" бер баласын чыгара.

— Тагын да берсен генә бир инде!

Әнә шулай берәм-берәм барлык балаларын да алып өенә кайтып китә. Кайткач ана мунча яга һәм иң кечкенә баласына әйтә:

— Бар, кызым, Аксак тәкәне мунчага чакырып кил, — ди.

Кыз Аксак тәкәгә килә дә:

— Эни сине мунчага чакырды, — ди.

— Зуррак баласын жибәрсен, синең сүзенне тыңламыйм, — ди. Зуррагы килә. Шулай итеп барлык балалар да килеп чакырып карыйлар, тәкә килми, соңыннан ана бара. "Әйдә, Аксак тәкә, мунча кереп чыгарсың, безгә барыйк", — ди.

— Этләрегез юкмы соң?

— Юк, каян булсын соң ул бездә?

— Барыйм инде алайса.

Бергэләп кайталар. Аксак тәкә мунчага бара. Мунча чабына, юына, киенә дә кайтырга чыга. Шул вакыт балалар, этләр булып, тегене куа, талый башлыйлар. Аксак тәкә коты очып өенә йөгереп кайтып китә.

Аксак төлке

Уен жәй көнендә тышта уйнала. Балаларның берсе шобага, я санашу юлы белән Аксак төлке, икенчесе өй хужасы итеп сайлана. Башка балалар тавыклар булып, зур бер түгәрәк сызыкка кереп тулалар. "Аксак төлке", бер аягын күтәреп, аксаклап, ерактан килеп чыга һәм өй хужасын күреп туктый. Алар үзара шулай әйтешәләр:

— Төлке, төлке, Түләнтей,

Төнлә кая барасың?

— Мамай улы Бикчәнтей,

Әбиемә барамын.

— Әбиендә ниен бар?

— Мич артында туным бар.

— Туның янса нишләрсен?

— Суга илтеп салырмын.

— Туның акса нишләрсен?

— Үкереп елап калырмын.

— Төлке, төлке, Түләнтей,

Тунсыз ничек йөрерсен?

— Мамай улы Бикчәнтей,

Йөргән чакта күрерсен.

Шулай әйтешкәннән соң хужа тынычланып "йокларга ята". Төлке сыңар аяклап тавыклар оясына төшә дә аларны куа башлый һәм куып житкәннен кулы белән яки кулындагы салам камчысы

белән әбәкләп-тапалап калырга тырыша. Кулга төшкән бала Аксак төлке була.

Аксак төлке ялгышып икенче аягы белән дә жиргә басса, хужа күреп, аның үзен куа башлый. Әгәр төлке үз оясына житкәнче тотылса, ул яңадан төлке булып уйнарга тиеш була.

Карт тәкә уены

Балалар берсе алдына берсе кереп тезелешеп утыралар. Бер урлаучы, бер караучы сайлап куела. Караучы суга китә. Киткән чакта: "Карагыз аны, карт тәкә килсә, кертмәгез",— дип үгет-нәсыйхәт биреп китә. Ул киткәч, урлаучы килә һәм төрле хәйләләр белән өйгә кереп, бер баланы урлап китә. Караучы судан кайткач сорый:

— Берегез кая?

— Карт тәкә урлады...

Караучы: "Ник бирдегез? Бер-берегезне нык саклагыз",— дип аларның башларыннан сугып чыга һәм тагын суга китә. Урлаучы тагын килә һәм балаларны шул рәвешчә ташып бетерә. Иң соңында караучы судан кайта да: "Нигә бер-берегезне карамадыгыз",—дип актыккы баланы бәргәләп ташлый. Аннары чокыр казырга утыра. Аның янына урлаучы килә.

— Әби, ни казыйсың?

— Балаларыма сөт казыйм.

— Әби, мунчага бар.

— Этегез бар, куркам.

— Башына сук.

Урлаучы китә дә, тагын килә.

— Әби, мунчага бар.

— Суыгыз бар.

— Басма салырсың.

Урлаучы эбине ияртеп китэ. Өөнэ кайтсалар, анда балалары тезелешеп ятканнар. Эби аларның чэчлэрен тарарга керешэ. Тарагы кулыннан төшөп китэ. Алырга дип иелүгэ балалар һау-һаулап аңа ташланалар. Ул чабып чыгып китэ. Балалар аны куып тотарга тырышалар. Уен шуның белән бетэ.

Эби һәм карак

Уенда уннан артык кеше катнашканда яхшы-рак. Башта "эби", "бабай", "карак" сайлана. Эби калганнарга ипи, май, варенье, сөт, шикәр, бал шикелле ашамлыklar исеме кушып чыга. Шуннан соң эби белән бабай "ашамлыklar"ны "чолан"га бикләп куялар (ягъни бер түгәрәк эченә жыеп кертеп утырталар). Эби бабайны эшкә озата. Үзе чолан кырыенда агач белән жирне тырмап утыра башлый. Карак кеше килә.

— Эби, эби, нәрсә болгатасың?

— Арпа, көрпә.

— Арпа-көрпәң аш булсын, тамагыңа таш булсын.

"Таш булсын" дигәч, эбинең ачуы килеп, каракны куып жиберә. Карак кеше яңадан килә.

— Эби, эби! Нәрсә болгатасың?

— Арпа, көрпә.

— Арпа-көрпәң аш булсын, тамагыңа май булып ятсын!

Шуннан соң карак: "Бабаең еракта чирли башлаган, суга баткан-фэлән", — дип эбине алдарга тырыша. Эби "аның сүзенә ышанып" бабайны эзли китэ. Ул китүгә карак "май"ны урлый. Шул тәртиптә кабатланып уен дәвам итә. Карак бар ашамлыklarны да урлап бетергәч, эби белән бабай

каракның өенә барып барлык ашамлыктарны алып кайталар. Карак та алар белән килә. Ахырда бабай белән әби карак кешенең аркасына төрткәләп: "Безгә карак кирәкми, безгә карак кирәкми", — дип куып чыгаралар. Уен шулай тәмамлана.

Казларым, кайтыгыз!

Бу уенда күп бала катнаша ала. Балалар "ике бүре" һәм бер "дәү әни" сайлыйлар. Дәү әни буге-иңе бер адым күләмендә, бүреләр бер ярым адым күләмендә җиргә таяк белән сызып "өй" ясыйлар. "Казлар" үзләренә йөрер өчен ялан билгиләр. "Дәү әни" казларны яланга куа. Берәз торгач ул казларына кычкыра. Ике арада мондый әйтеш була:

- Казларым, кайтыгыз!
- Нигә?
- Тау артында бүре бар!
- Ул ни эшләтә?
- Канатыгызны йолка!
- Ничек кайтыйк?
- Очыгыз да кайтыгыз!

Казлар йөгереп "дәү әни" өенә кайталар. Шул чакта бүреләр казларны тотарга тырышалар. ("Дәү әни"нең өенә кереп өлгергән казларны тотарга ярамый.) Уен бүреләр казларны тотып, үз өйләренә алып кайтып бетергәнче бара. Шуннан соң "дәү әни" бүреләр өенә килә һәм:

— Минем казларымны күрмәдегезме? — дип сорый.

Бүреләр "дәү әни"не алдап:

— Бая гына төлке алып китеп бара иде, — диләр.

"Дәү әни" эзләп-эзләп казларын таппагач, кабат бүреләр өенә килә һәм әйтә:

— Сезнең казларыгыз бармы?

— Кичә генә балчыктан эшлэгән идек.

— Күрсәтегез әле?

Дәү әнигә бүреләр казларны күрсәтәләр. Ул казларын таний һәм үзенә алып кайтып китә. Шунның белән уен да бетә.

Эпәй

Уен жәй көне ачык һавада ир балалар арасында да, кыз балалар арасында да уйнала.

Иң элек санашу юлы белән "әби" белән "көтүче" сайлана. "Әби" башка балаларны эпәй итеп тезеп утырта да үзе чыбык белән жир казып утыра. Көтүче аңа килә дә алар түбәндәгечә сөйләшәләр:

— Әби, нәрсә казыйсың?

— Арпа-көрпә казыймын.

— Арпа-көрпәң аш булсын.

Тамагыңа таш булсын.

Олы киленең малай тапсын,

Кече киленең кыз тапсын,

Әби миңа бер әпәң бир әле.

— Ала алсаң йолкып ал!

Шулай дигәч көтүче бер әпәйне үз өенә алып китә һәм тагын әби янына килә. Шул рәвешле көтүче барлык ипиләрне ташып бетерә һәм уен яңадан башлана.

Ат карагы

Өлкәнрәк яшьтәге малайлардан берсе ат карагы, икенчесе йорт хужасы булып уйный. Калган яшьрәк малайлар атлар ролен башкаралар. Ат карагы хужаның ишеген шакый:

— Тук-тук-тук!

— Кем бар анда?

— Мин бер юлчы. Ерактан кайта идем. Кундырып чыгармассыңмы?

— Бик кундырып идем дә, өем тар шул. Йоклашунда атлар янында, салам өстендә.

— Ярар, алайса.

Хужа ята да "йокыга китә". Ат карагы да йоклаганга салышып хырлап-хырлап куя. Әледән-әле, хужа йоклады микән, дип сыңар күзен ачып карый. Хужаның "йоклаганына" тәмам ышангач, "атларның" берсен эләктерә дә (күлмәк итәгеннән тотып) чыгып чаба. "Аты" да кешнәгән була. Хужа куа чыга, әмма каракны тота алмый.

Ә бераздан "карак" киёмнәрен әйләндереп кия дә янәдән "хужа" йорты янына килә. Өстәвенә әле чатанлаган була.

— Әй, абзый, өеңә кертче.

— Бу караңгы төндә ат урларга йөрисеңдер әле.

— Юк, абзый, юк, ерак-ерак жирләрдән кайтып килешем. Бик тундым, керт инде.

— Кара аны, атларга тиясе булма. Беркөнне дә бер юлчыны керткән идем, иң әйбәт атымны урлап качты.

— Шулаймыни?! Берәү бик шәп атка атланып Иделне чыгып бара иде — улдыр әле, мөгаен.

Сүз шул рәвешле дәвам итә. Бераздан "хужа" да, "карак" та йокыга талалар. "Карак" янә бер атны урлап кача. Шулай төрле-төрле "хәйләләр" белән килә-китә "карак" "хужа"ның барлык атларын берәм-берәм урлап бетерә. Аннан ат карагы хужа, хужа ат карагы роленә кереп уен яңадан башлана.

Буяу сатыш

Балалар үз араларыннан "Ана", "Аксак мәче", "Елан" билгеләп куялар. Аннары жиргә чыра белән сызып "өй" ясыйлар.

"Буяулар" һәм "Ана" өй эченә керәләр. Ә "Елан" ишек бусагасына ятып тора. "Аксак мәче" өйдән читтәрәк тора. "Ана" өйдәге балаларының һәрберсенә, "Аксак мәче"гә ишетелмәслек итеп, буяу исемнәре атап чыга. Шуннан соң ишекне "Аксак мәче" килеп шакый. "Ана" белән "мәче" арасында мондый сөйләшү була:

— Тук-тук!

— Кем бар?

— Аксак мәче. Кертәсезме?

— Ишек төбөндә елан бар.

"Аксак мәче" чатанлап өйгә керергә, ә "Елан" аны кертмәскә, тотып калырга тырыша. Кергәч "мәче" "Ана"га әйтә:

— Миңа кызыл буяу бир әле!

Шул вакыт кызыл буяу исеме аталган бала өйдән чыгып йөгәрә. "Аксак мәче" аны куып тотарга тиеш. Ишектән чыкканда мәчене "Елан" да тоткарлый. Әгәр ул "кызыл буяу"ны куып тотса, тотылган бала "Аксак мәче" булып кала. Әгәр "буяу" аңа тоттырмыйча кире өйгә кереп кала алса, ул тагын үз ролендә була. Тегеләй дә, болай да уен яңадан башлана.

Яшелчәләр

Яз көне ишегалдында, болыннарда уйнала торган уен. Балалар арасыннан "бакчачы", "яшелчә алучы" билгеләнәп куела. Балалар бер тирәгә жыелыбрак утыралар һәм бакчачы аларның колагына яшелчә исемнәре әйтеп чыга. Шул вакыт

сатып алучы килеп ишек кага һәм ике арада шун-
дый сөйләшү була:

— Тук-тук!

— Кем бар?

— Мин.

— Син кем?

— Кеше.

— Нигә килдең?

— Яшелчә алырга.

— Нинди?

— Шалкан (теләгәнән әйтә).

Әгәр нәниләр арасында "шалкан" булса, ул то-
рып йөгерә һәм билгеләнгән урынны урап килә.
Әгәр сатып алучы шул арада аны куып тотса алма-
са, "шалкан" үз урынына килеп утыра һәм "аңа
яңа исем кушылып" уен дәвам итә. Әгәр бала то-
тылса, ул уеннан чыга. Уен "яшелчәләр" тоты-
лып беткәнче дәвам итә.

Сукур тәкә

Арадан берәүнең күзен сөлге яки яулык белән
томалап бәйлиләр дә, аны икенче берәү җитәкләп,
ишек бавын тоттырып:

Сукур агай, көтеп тор,

Ишек бавын тотып тор.

Ишек бавын нык тот,

Солдатларын кырып тот!

дип аркасына сугып китә. "Сукур тәкә" аларны
кулы белән кармап эзләргә тотына. Аны адашты-
ру өчен төрле яктан аркасына суккалап әйтәләр:

Әби коймак пешерә,

Бабай кабык төшерә,

Сыерлары бакыра,

Бозаукаен чакыра,
Үгезләре үкерә,
Кәжәләре сикерә,
Дөбер-дөбер, дөп тә дөп,
Тиир, тиир, тип тә тип!

Төрле яктан төрле хайван тавышлары белән кычкырып, яки аяк тибеп, аны адаштырырга тырышалар. "Сукыр тәкә" аларны тотарга тырыша. Ул билгеләнгән чиктән чыга башласа: "Суга төшәсен!" — дип кычкыралар. Ул кемне тотып алса, шуның күзен бәйләп, "сукыр тәкә" ясыйлар.

Уен-экиятләр

Дүрт туган

Бер заман дүрт туган булган, ди. Берсе чатан, берсе чукрак, берсе чулак, берсе сукур булган, ди. Боларның дүртесенә бер атлары булган, ди. Бер мәлне болар сукаламаган, парламаган жир өстеннән баралар, ди, чабып; янына жиккән чатан тавык. Шулай барсалар, үлән арасында бер әйбер шыпырдый, ди. Аны чукрак ишеткән, сукур күргән, чатан куган, чулак тотып алган, ди. Ул бер бытбылдык баласы булып чыккан, ди. Инде болар кайтырга чыкканнар, ди. Бытбылдык баласын кая салырга? Арбага сыймагач, кесәләренә тыгып кайтканнар. Алып кайткач, капкадан сыймаган, кәлиткә астыннан керткәннәр. Өйгә кертмәкче булганнар. Ишектән сыймагач, тәрәзә ватыгыннан керткәннәр. Шуннан суеп йонын йолыкканнар. Йоны мендәрдән арткач, калганын чүпрәккә төенләп куйганнар. Инде хәзер пешерергә тотынганнар. Казанга сыймагач кружкага салып пешергәннәр. Аннан соң бүлергә тотынганнар: сукурга кабыргалы кул, чулакка бер боты, чукракка кабыргалы кул, чатанга бер боты була. Шуннан сукур торды да ди:

— Мин күрмэгэч, аз бирделэр, эйдэ сугышабыз,— дип кычкырды, ди.

Шулай диюгэ чукрак моны ишетеп торды да качты, сукур: "Энэ, энэ, тот!"— дип кычкырды, чатан куып житте, чулак бэрэп екты, ул-бу зыян булмады, чатанның тезе, сукурның күзе чыкты, чукракның колагы белэн чулакның кулы купты, шуның белэн дуслар да дуслыктан чыкты, ди.

Карт белэн карчык

Борын-борын заманда бер карт карчыгы белэн, бер бабай эбие белэн яшэгәннэр, ди. Аларның уллары да, кызлары да булмаган, тик бала-чагалары гына булган, куярга урын булмагач, капчыкка сыймагач, янчыкка салырга булганнар да, янчык алырга акчалары гына булмаган. Аларның өйлэре яп-яңа, эйтсэң аварлык, төртсэң түнэрлек булган. Хатыны шундый чибэр булган, ди, эгэр дә тэрэзэдән караса, урамдагы кешелэр, күрмэс өчен, күзлэрен йома торган булганнар, ди. Мөгезле хайваннары күп булган: ике песи сугымлык, бер песи савымлык; койрыксыз этлэре, койрыклы тычканнары сайгак төбөндэ ятканнар, ди. Икмэклэре күп булган, тик пешмэгән, суык тешлэгән, ди. Балалары елый, хатыны тирги, ире капка төбөнэ чыга да: "Их бездэ нинди күңелле!"— дип жырлый, ди.

Батыр

Кара урман буенча килэ, ди, атка атланган бер батыр шаптыр-шоптыр атлап, бөтен урман, болындагы үлэн-печәнне таптап. Бара, ди, бара, ди,

бара торгач, барып житте, ди, өч юлның чатына. Боларның кайсысыннан китэргә? Берсендә тора, ди, каен түмгәге, икенчесендә аркылы яткан, ди, бер имән тумран, өченчесеннән аркылы шуышып бара, ди, бер елан. Батырга барырга юл юк.

— Кая миңа юл?—дип, урман яңгыратып батыр кычкырып жибәрде, ди.

— Китегез, сез, женнәр, минем тирэдән,— дип гайрәт орды, ди.

Шулай гына дигән иде, каен төбеннән бер ябалак чыкты да, ди, шаркылдап көлеп очып китте, ди. Имән тумраны дигәнебез дә пәригә әйләнеп, ябалак артыннан очып китте, ди. Юлда бер елан гына калды, ди. Моңысы ни булыр? Ничек үтэргә? Каян китэргә? Шулай гына дигән иде, ди, сазлыктан бака кычкырды, ди:

— Бар, егет, бар туры гына, бар да бар, як-ягыңа каранма, югыйсә эшенә начар булыр,— дип әйтте, ди.

Китте, ди, батыр туп-туры алга карап, һи, күрсәң иде, анда эшләр бөтенләй харап! Алгы якта күренә, ди, бер алан, алан тулы балан. Абагалар ут кебек чәчәк аткан, моңы күреп батыр шаккаткан! Алар артыннан көзгә шикелле ялтырап ята, ди, бер күл, әгәр дә бу ялганга ышанмасаң, егыл да үл! Күл өстендә ямь-яшел чәчле су кызлары йөзәләр, ди, үзләренә матурлыклары белән батырның бәгърен өзәләр, ди; житмәсә тагын батырдан, мыскыл итеп, кызлар шикелле "шырык-шырык" көләләр, ди. Батыр уйлады, уйлады, ди, аннан соң ул күл буйлап буйлады, ди. Үзәң булсаң батыр, батырга каян да юл такыр.

Балалар, әле минем бу сөйләгәннәрем әкиятнең баласы, мичтә ята әле анасы.

Аңгыра бүре

Урман янындагы зур авылның иң кырый йортында ап-ак сакаллы бер бабай яшәгән. Ул бабайның берсеннән-берсе матур өч кызы бар икән. Ул кызларның зурысын Ел-елга, уртанчысын Инде-инде, кечесен Бикә-бикә дип йөргәннәр.

Бабай һәр көнне диярлек якындагы урманнан утын ташый икән.

Кышкы көннәрнең берендә бабай, гадәте буенча, урманга киткән. Кызларының кайсы жеп эрләргә, кайсы тегәргә, кайсысы киндер сугарга утырганнар.

Көн жылы булгач, бабай озаклаган. Йөри-йөри аргач, ял итеп алыым дип, түмгәк янындагы чокырга ял итәргә утырган. Ә бу чокыр бүреләр оясы икән. Бүреләрнең аталары да, аналары да, балалары да барысы да үзләренә азык эзләргә чыгып киткән булганнар. Бабай аны-моны шикләнеп тормаган, тәмәкесен кабызып авызына капкан да, "кызлар да көтә булыр, кайтырга кирәк" дип күтәрелгән генә икән, бүреләрнең зур уллары кайтып төшкән. Бабай курыккан. Бүре бабайга:

— Бабай, ашыйм бит үзеңне, ди икән.

Бабай бүрегә бик ялварган:

— Зинһар ашамасана, минем өйдә өч кызым бар, берсеннән берсе матурлар, берсеннән берсе уңганнар, шуларның теләсә кайсын сора, шунсын бирәм үзеңә дигән. Бүре:

— Ярый, алай булгач була ул, бар өйгә кайт, кызларың хәзерләнеп торсыннар, мин озакламам, барып житәрмен,— дигән. Бабай китәм дип кузгалган гына икән, бүре кызларының исемнәрен сораша башлаган. "Зурысыныкы — Ел-елга, уртанчысыныкы — Инде-инде, кечкенәсенеке — Бикә-бикә",— дигән бабай. Бабай утынын да алма-

ган, алдына да карамыйча өенә йөгөргән, эһелдәп өенә кайтып та житкән, керә-керешкә кызларына:

— Тиз ишекләрне бикләгез, бүре сезне алырга килә,— дип хәлне аңлатып биргән.

Кызлар, йөгөреп чыгып, шапылдатып тәрәзә кап-качларын япканнар, ныгытып ишекне бикләгәннәр генә икән, бүре килеп тә житкән. Бүре ишекне тартып карый икән, ачылмый, ди. Тагы тарта, тагы ачылмый, ди. Шуннан ул ишек төбенә утырган да ишекне аягы белән дөбердәтә башлаган:

— Инде-инде, ишекне ач,— ди икән.

— Бикле шул инде ачылмас,— ди икән Инде-инде. Бүре тагы шакылдата, ди:

— Бикә-бикә, ач!

— Бикле шул инде, ачылмас,— ди икән Бикә-бикә. Бераз тора да бүре тагы шакылдата икән:

— Ел-елга, ач,— ди.

— Ел торсаң да ачылмас,— ди икән Ел-елга. Бүре торган-торган да кире киткән. Ындыр артыннан узганда кибәннәр арасында чокчынып йөрүче бер кәжә туры килгән моңа. Бүре:

— Ашыйм бит, кәжә, сине,— ди икән.

Кәжә:

— Ашасаң ашарсың, ләкин соңгы тапкыр җырлап калыйм әле,— дигән.

Бүре:

— Ярый, әйдә, җырлап кал,— дигән дә, үзе тыңларга утырган. Кәжә тиз генә кибәннең башына менеп баскан да, зур аваз салып:

— Авылга бүре килгән!— дип кычкыра башлаган. Күсәкләр күтәреп чыккан кешеләрне күргәч, бүре алга-артка карамыйча тизрәк таю ягын караган.

Урманга таба чабып бара икән, каршыга юртып килә торган тай килгәнән күргән. Тай килеп тә житкән, бүре аңа каршы төшкән:

— Ашыйм бит үзеңне,— дип, тешләрен шыкырдата икән.

Тай:

— Ашасаң ашарсың, ләкин ашаганчы минем пичәтне күрмичә калып үкенә күрмә,— дигән.

Бүре:

— Ул нинди пичәт тагы, яле күрсәт әле,— дигән.

Бүре пичәтне күреп калыр өчен тай күрсәткән урынга барып утырган икән, тай койрыгын күтәреп арт аяклары белән бүре башына шапылдатып тибеп тә жибәргән. Бүре чакрым ярымга тәгәрәп киткән. Аның башында пичәт кебек булып тайның тояк эзе ярылып калган, ди. Ә йөгөрөк тай, бүре торып баскан арада инде авылга да кереп бара икән.

Бүре көч-хәл белән кузгалып урманга кереп киткән. Ни күзе белән күрсен, урман юлыннан күрше авылдан тегүче кайтып килә, ди. Агач артына посып торган да бүре шап итеп тегүче алдына килеп утырган. Бүре:

— Ашыйм бит үзеңне,— ди икән.

Тегүче:

— Ашасаң, ашарсың, ләкин үләр алдыннан сиңа бер тун тегеп калдырыймчы,— дигән.

Бүре риза булган. Тегүче ул арада: "Синнән үлчәү алырга кирәк булып, менә шулай тор",— дип бүренә өйрәткән булып, итек кунычыннан герле үлчәү жебен алып бүренә башына кундыра башлаган. Бүре тегүчедән көчкә котылып качкан, куркуыннан әле дә булса урман буйлап чаба, ди.

Илдә булмаган ат

Борын-борын заманда Каф тавы артында, кенәзләр үзара дошманлашып яшәгән вакытта, Рөстәм исемле бер батыр егет булган. Рөстәм сугыш ва-

кытында эсир төшә. Аның дуслары кенәзгә килеп, зур йолым бәрабәренә егетне иреkkә чыгаруын үтенәләр.

— Мин риза, — ди кенәз, — ләкин алтын-көмеш, кыйммәтле зиннәтләр миңа кирәкми. Сезнең егетез өч көн эчендә миңа бер ат табып бирсен. Ул ат кара да, ак та, күк тә, жирән дә, көрән дә, ала да, кола да, бурлы да, алмачуар да булмасын. (Кенәз атларның дөньяда булуы мөмкин барлык төрләрне дә санап чыга.)

— Шәптән түгел синең эшләрң, Рөстәм, — диләр егетләр-дуслары.

— Кенәз сине азат итү өчен йолым итеп алтын да, кыйммәтле әйберләр дә алмый, ә өч көн эчендә илдә булмаган төстәге ат табып бирүеңне сорый.

— Бик шәп, — дигән егет. — Кенәзгә барып әйтегез. Мин аның шартына риза. Әгәр ул мине иреkkә чыгарса, мин аңа андый атны табачакмын. Рөстәмне чыгаралар.

Өч көннән соң ул шундый атны тапканлыгын кенәзгә хәбәр итә һәм атны алырга алдагы атнага кеше жиберүен үтенә. Ләкин ул кеше атнаның Рөстәм билгеләгән көненә генә килергә тиешлеген дә әйтеп жиберә. Күп еллар үтә. Әмма кенәз йолымны барлап алу өчен кеше жиберә алмый.

Ни өчен кенәз йолымны алу өчен кеше жибермәгән?

(Жавап: Рөстәм кенәзгә атнаның шимбә, якшәмбе, дүшәмбе, сишәмбе, чәршәмбе, пәнжешәмбе, жомга көннәреннән башка, теләсә кайсы көнөндә атны килеп алырга куша.)

Эчтәлек

Тылсым дөнъясына чакырам (<i>Р. Ягъфәров</i>)	3
Яңгыр, яу, кояш, чык! (<i>Эндәшләр</i>)	8
Тук, тук, тукран (<i>Әйтенүләр</i>)	10
Әлебтер бе, битер бе (<i>Иярмешләр</i>)	18
Барып кердем Хәйдәргә (<i>Үртәвечләр</i>)	20
Иртә торып тышка чыксам (<i>Такмаклар</i>)	24
Борын-борын заманда (<i>Такмазалар</i>)	42
Төлке, төлке, төләнби (<i>Әйтешләр</i>)	52
Ак чук, кара чук (<i>Сынамышлар</i>)	56
Бер нәрсә сөйлимме? (<i>Алдавычлар</i>)	61
Нәүрүз житте, беләсезме? (<i>Нәүрүз бәйрәме</i>)	65
Котлы булсын Нардуган! (<i>Нардуган бәйрәме</i>)	67
Карга әйтә: кар, кар! (<i>Карга боткасы</i>)	68
Дәр-дәр, Дәрәгә (<i>Дәрә боткасы</i>)	70
Уйныйк әле (<i>Зиһен сынаш һәм әдәби уеннар</i>)	72
Уен-әкиятләр	104

Кече яшьтәге балаларга

ЗОЛОТАЯ ЛОЖКА

**Игры, частушки, потешки, такмаки, такмаза,
дразнилки, скороговорки и др.**

(на татарском языке)

Художество мөхәррире *Р. Шәмсетдинов*

Техник мөхәррире *Ф. Гыйсмәтуллина*

Корректоры *М. Фәйзуллина*

ИБ № 6543

Жыярга тапшырылды 29.04.94. Басарга кул куелды 3.04.96. Форматы 60×90¹/₁₆. Типогр. кәгазе № 2.
Гарнитурасы "Тип-Таймс". Офсет басма. Басма табагы 7,0. Шартлы буяу-оттиск 15,0.
Нәшер-хисап табагы 4,24. Тиражы 5 000 экз. Заказ С-130.

Татарстан китап нәшрияты. 420111. Казан, Бауман ур., 19.

Татарстан Информация һәм матбугат министрлыгының К. Якуб исемендәге полиграфия-производство
берләшмәсе. 420111. Казан, Бауман ур., 19.

